

κόν, ἐκκλησιαστικόν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παιδείας¹. Ἐκεῖ ὑπεγράφη ἡ εἰρήνη. Ὁ Μιχαὴλ παρεχώρησεν εἰς τὸν νικητὴν τὰς τρεῖς μακεδονικὰς λίμνας τῆς Καστορίας, τῆς Πρέσπας καὶ τῆς Ἀχρίδος ὡς καὶ τὸ ἱστορικὸν κάστρον Κροΐαν ἐν Ἀλβανίᾳ, καὶ ὁ ἱστορικὸς ἐπέστρεψεν εἰς τὸν κύριον αὐτοῦ, ἄγων τὸν πρεσβύτατον υἱὸν τοῦ δεσπότη καὶ τὸν γηραιὸν μηχανορραφὸν Θεόδωρον ὡς αἰχαλώτους αὐτοῦ. Ὁ Θεόδωρος ἐκλείπει ἐκ τῆς ἱστορίας ἐν ταῖς εἰρκταῖς τοῦ Βατάτζη. ἐπὶ ἡμῶν αἰῶνα εἶχε ταράξει τὴν εἰρήνην τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου, εἶχε πειραθῆ πάσης μεταβολῆς τύχης, εἶχεν ἰδρῦσαι καὶ ἀποβάλλει μίαν αὐτοκρατορίαν, εἶχεν ὑπάρξει νικητῆς καὶ αἰχμάλωτος τοῦ αὐτοκράτορος. Τώρα τέλος ἠσάχασεν.

Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ὁ οἰκογενειακὸς βίος τοῦ αὐτοκράτορος εἶχεν ὑπάρξει ὀλιγώτερον εὐτυχῆς τῶν στρατειῶν αὐτοῦ ἐναντίον τῶν Φράγκων, τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἡπείρου. Μετὰ τὸν θάνατον τῆς πρώτης συζύγου Εἰρήνης, ἦν θρητῶν ὁ αὐλικὸς Ἀκροπολίτης μεταβληθεὶς κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην εἰς ποιητὴν², εἶχεν ἐκφράσει τὸν φόβον, ὅτι οὐδέποτε ὁ αὐτοκράτωρ ἤθελε παρηγορηθῆ διὰ τὴν ἀπώλειαν ἐκείνην, ὁ Βατάτζης εἶχε νυμφευθῆ τῷ 1244 Κωνσταντίαν ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Σταουφιδῶν (Hohenstaufen), θυγατέρα τοῦ αὐτοκράτορος Φρειδερίκου Β' καὶ ἀδελφὴν τοῦ ἀτυχοῦς Μαμφρέδου. Ὁ γάμος οὗτος παρὰ τὴν μεγάλην διαφορὰν ἡλικίας τῶν συζύγων, ἐπηγγέλλετο ἀξία λόγου πολιτικὰ ὀφέλη. Ἀμφότεροι οἱ αὐτοκράτορες ἐμίσουν τὸν παπισμὸν, καὶ στρατὸς μὲν ἑλληνικὸς ἐστάλη νὰ βοηθήσῃ τὸν Φρειδερίκον ἐν τῷ ἀγῶνι αὐτοῦ κατὰ τῆς Ρώμης, ὁ δὲ Φρειδερίκος ἐστηριζε τὰ δίκαια τῶν «ὀρθοδοξοτάτων Ἑλλήνων» ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ Βατάτζης, καθ' ἃ μανθάνομεν παρὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ υἱοῦ³, εἶχε θαμβωθῆ ὑπὸ τῆς αἴγλης γάμου, δι' οὗ εἶχε γείνει γαμβρὸς τοῦ ὀνομαστοτάτου καὶ πολυτροπωτάτου τῶν μοναρχῶν τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος, οἱ δὲ λόγιοι καὶ οἱ θεολόγοι τῆς Νικαίας δὲν θὰ ἦσαν Ἕλληνες, ἀν δὲν ἐθαύμαζον τὰς δεξιότητας ἡγεμόνος, ὅστις, καίπερ ὢν Φράγκος ἐκ γενετῆς, ἔγραφεν οὐχ ἦττον ἐπιστολὰς ἐν τῇ ὀραίᾳ αὐτῶν γλώσσῃ.

1 Νικηφόρου Βλαμμύδου σ. 36.

2 Γεωργίου Ἀκροπολίτου II 6.

3. Satire du Percerpteur é. τῷ κώδικι Suppl.Grec XXXVII φ. 56 β τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης Παρισίων.

δι' ὧν ἐνεκωμιάζε τὴν ἱστορικὴν αὐτῶν ἐκκλησίαν. Ὁ γάμος ἐτελέσθη ἐν Ἡρούση μεθ' ὅλης τῆς πομπῆς αὐτοκρατορίας στρατιωτικῆς ποιητῆς αὐλικῶς συνέταξεν ἐπιθαλάμιον ᾠδὴν, καὶ ἡ Κωνσταντία ἔλαβε τὸ ἐλληνικὸν ὄνομα Ἄγνα, ὅπως στενωτέρον συνδεθῆ ἢ πρὸς τὸν λαὸν τοῦ συζύγου. Ἐξ ἐτέρου δὲ ὁ πάπας ἐξεμάνη ἐπὶ τῷ γάμῳ τούτῳ, καὶ ἐν τῶν στοιχείων τοῦ συνταχθέντος ἐναντίον τοῦ Φρειδερίκου Β' ἐν τῇ συνόδῳ τοῦ Λουγδούνου κατηγορητηρίου ὑπῆρξεν τὸ ὅτι οὗτος εἶχεν ἐκδώσει τὴν θυγατέρα εἰς τὸν ἀφωρισμένον αἰρετικὸν Βατάτζην.

Ἄτυχως ἡ γενεὰ αὐτοκράτειρα εἶχεν ἀγάγει μεθ' ἑαυτῆς ὡς μίαν τῶν κυριῶν τῆς τιμῆς ἐκ τῆς Ἑσπερίας ἐπακίνδυνον ἀντίζηλον θελκτικὴν νέαν Ἰταλίδα μαρκωνίδα. Οἱ τακεροὶ ὀφθαλμοὶ καὶ τὸ ἐπίχαρι τῶν τρόπων τῆς αὐλικῆς ταύτης ἐδέσμευσαν τὴν καρδίαν τοῦ εὐδαιμόνητου αὐτοκράτορος καὶ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἐσαγηνεύθη ὑπὸ τῆς παλλακίδος ὥστ' ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὴν νὰ φέρῃ τὰ πορφυρᾶ πέδιλα αὐτοκρατείας καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὴν ἀκολουθίαν πολυαριθμοτέραν τῆς τῆς συζύγου. Ἡ τυπικὴ αὐλὴ τοῦ Νυμφαίου ἐσκανδαλίσθη ὑπὸ τῆς διπλῆς ἐκείνης παραβάσεως τῆς τε ἠθικῆς καὶ τῆς ἐθιμοταξίας. Ἡ δὲ ἀγανάκτησις αὐτῆς ἐξέσπασεν εἰς τὸν πικρὸν σατυρισμὸν τοῦ Νικηφόρου Βλεμμύδου, τοῦ ἡγουμένου τῆς παρὰ τὴν Ἐφεσον μονῆς τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου, οὗ ἡ αὐτοβιογραφία εἶνε ἐν τῶν ζωντανωτάτων-ἔργων τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας. Ὁ Βλεμμύδης ἐμίσει τὴν εὐνοουμένην τοῦ αὐτοκράτορος διὰ τὸ ἀνειμένον τοῦ βίου καὶ τὴν καταγωγὴν ἐξ Ἰταλίας, ἐπειδὴ ἀπεστρέφετο ἰδιαζόντως τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς ξένους. Ἡ δὲ Ἰταλὶς παλλακὴ ἀποφασίσασα νὰ δείξῃ τὴν περιφρόνησιν αὐτῆς πρὸς τὸν φιλόπατριν ἠθικολόγον εἰσηλθε διὰ τῆς βίας εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ περιβεβλημένη ἐπασήμως αὐτοκρατορικὰ αὐτῆς ἐμβλήματα κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν τῆς ἱεροτελεστίας. Ὁ ἡγούμενος διέταξε πάραυτα νὰ παύσῃ ἡ λειτουργία καὶ ἤξιωσε παρὰ τῆς ἀναιδοῦς ἐταίρας νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ ἱεροῦ χώρου, ὃν ἐμόλυνε διὰ τῆς παρουσίας αὐτῆς. Ἐκπλαγεῖσα δ' ἐκείνη ἐπὶ τῇ ἐπιτιμῆσει αὐτοῦ, ἐξερράγη εἰς δάκρυα, εἰς δὲ τῶν τῆς ἀκολουθίας αὐτῆς ἔδραξε τὸ ξίφος, ὅπως φονεύσῃ τὸν παράτολμον μοναχὸν ἐπ' αὐτῆς τῆς ἁγίας τραπέζης. Ἀλλὰ τὸ ξίφος ἔμεινε προσκεκολλημένον ἐν τῇ θήρῃ. Τὸ γεγονός ἀπεδόθη, ὡς εἰκός, εἰς τὰ γοητεύματα τοῦ ἡγουμένου, καὶ ὁ Βλεμμύδης κατηγογέλη ἐπὶ ἀσεβείᾳ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ μαγείᾳ ὑπὸ τοῦ μανομένου γυναιίου καὶ

τοῦ ἀποτυχόντος συνοδοῦ αὐτῆς. Ὁ κατηγορηθεὶς ὑπερημύνθη ἑαυτοῦ διὰ σφοδρᾶς ἐγκυκλίου¹, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἕνεκα τύψεως τοῦ συνειδότος ἢ διὰ λόγους συνέσεως ἠρνήθη νὰ τιμωρήσῃ ἄνδρα ἐννομώτατον, εἰπόντα αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν, οὐ ἢ δύναμις ἦτο μέγιστη παρά τε τοῖς πορρωτάτοις καὶ τοῖς σωβινισταῖς τῆς αὐτοκρατορίας. Ἐκτοτε ἡ μαρκωνίς ἐξαφανίζεται ἀπὸ τῶν χρονικῶν τῆς αὐλῆς τῆς Νικαίας· ἴσως δ' ἐνυμφεύθη Ἰταλόν τινα καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀνακτήσασα τὴν ὑπόληψιν αὐτῆς². Ἐπὶ τούτοις ἡ νόμιμος αὐτοκρατεία ἀπέκτησε δύναμιν παρά τῷ συζύγῳ, ἀναμφιβόλως δ' ἀγέγνωσε μετ' εὐχαριστήσεως τὸν ρητορικὸν ἐπικήδειον λόγον, ὃν ὁ προγονὸς αὐτῆς, ὁ μέλλον αὐτοκράτωρ Θεόδωρος, ἔγραψεν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ πατρὸς αὐτῆς τῷ 1250 καὶ ἐδεξιώθη τὸν θεῖον Γαλβάνον Λάντσαν καὶ τοὺς ἄλλους αὐτῆς συγγενεῖς, ὅτ' ἐξωρίσθησαν ὑπὸ τοῦ διαδόχου τοῦ Φρειδερίκου καὶ ἐδέησε νὰ ἐκπεμφθῶσιν εἰδικοὶ ἀπόστολοι ὑπὸ τὸν ἡγεσίαν τοῦ Βερθόλδου von Hohenburg, ἵνα κατορθωθῇ ἡ ἀπομάκρυνσις αὐτῶν ἐξ αὐλῆς, ἐν ἧ οἱ ἐξόριστοι εἶχον οὕτως ἰσχυρὰν προστατίδα. Καὶ ὁ μὲν θάνατος τοῦ Βατάτζη καὶ ἡ ἀνάρρησις τοῦ προγονοῦ αὐτῆς ἐστέρησαν τὴν Ἄνναν τῆς δυνάμεως αὐτῆς, ἀλλ' ἦτο ἀκόμη νεαρὰ καὶ θελκτικὴ, καί, ὅτε ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἐσφετερίσθη τὸν θρόνον, ἐπειράθη νὰ καταστήσῃ αὐτὴν παλλακὴν αὐτοῦ, ὅτε δ' ἐκείνη ἀπηξίωσε νὰ συνάψῃ ἐρωτικὰς σχέσεις, μετ' ἀνδρός, ὅστις εἶχεν ὑπάρξει ὑπήκοος αὐτῆς, ἐνήργησε νὰ γείνη σύζυγος αὐτοῦ, καίτοι ὁ Μιχαὴλ ἦτο ἤδη ἔγγαμος. Τὸ σχέδιον αὐτῆς ἀπέτυχε, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἐξαπέστειλεν αὐτὴν ὀπίσω πρὸς τὸν ἀδελφὸν Μαρφρέδον, ἀλλ' ἡ πτώσις αὐτοῦ ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Βενεουέντου ἐξέθηκεν αὐτὴν εἰς τὸ ἔλεος Καρόλου τοῦ Ἀνθηγανοῦ, ὅστις ἐπέτρεψεν αὐτῇ νὰ ζητήσῃ ἄσυλον ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Ἀραγωνίας, ὅπου ὁ ἀνεψιὸς αὐτῆς Πέτρος Γ' παρέσχεν εἰς αὐτὴν καὶ τὴν θυγατέρα αὐτῆς ἐτησίαν σύνταξιν. Τέλος δ' εἰσελθοῦσα εἰς πνα μονὴν παρεχώρησε τὰς ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἀξιώσεις αὐτῆς εἰς τὸν Ἰάκωβον (Jaime) Β' καὶ ἀπέθανεν ὑπέρογῳ ἔτι ἐν τῇ πόλει Βαλεντία. Ἐκεῖ, ἐν τῇ μικρῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Νοσοκομείου ξυλίνῃ λάρναξ φέρει ἔτι τὸ ἀπλαῦν ἐπι-

1. Ἴδε αὐτὴν ἐν τῇ τοῦ Migne Patrologia Graeca Τόμ. ΡΜΒ' σ. 605—9

2 Les Registres d' Alexandre IV Τόμ. Δ' σ. 88

τάφιον «Ἐνταῦθα κεῖται ἡ δέσποινα Κωνσταντία, σεπτὴ αὐτοκράτειρα τῆς Ἑλλάδος».¹ Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ παραδόξῳ περιπετειώδει μεσαιωνικῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος ἐπιόχουσι ὀλίγα σελίδες παραδοξότερα τοῦ πολυτρόπου βίου τῆς ἀτυχοῦς ἐκείνης ἐξορίστου, θήματος τῆς πολιτικῆς καὶ παγνίου τῆς τύχης.

Ὁ σύνδεσμος μεταξύ τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ μεγάλου ἐχθροῦ τοῦ παπισμοῦ ἐν τῇ ἑσπερίᾳ Ἑθρώπῃ δὲν παρεκόλυσε τὸν πονηρὸν αὐτοκράτορα ἀπὸ τοῦ νὰ πειρασθῇ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ὑποστήριξιν τῆς Ρώμης, ὅτε ἐκθύθησε τὴν πολιτείαν αὐτοῦ ἐχόμενος ἐλπίδων περὶ ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν. Τῷ 1232 ἡ ἐν Νικαίᾳ παρουσία πέντε Μινωριτῶν μοναχῶν ἤγαγε τὸν πατριάρχη εἰς τὴν ἀποστολὴν γραμμάτων πρὸς τὸν πάπαν Γρηγόριον Θ' καὶ τὸ ἱερὸν κολλέγιον, δι' ὃν συνηγόρει ὑπὲρ ἐξετάσεως τῶν μεταξύ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Ἀῖσεως διαφορῶν. Ὁ δὲ πάπας ἀπήντησε, παρορμῶν τοὺς Ἕλληνας νὰ ἐπιστρέψωσι εἰς τὸν κόλπον τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἔστειλε τέσσαρας πεπαιδευμένους θεολόγους, ὅπως συζητήσωσι τὰ μρισητῶμενα δογματικὰ ζητήματα. Αἱ λεπτολογίαι αἱ ἐκτεθεῖσαι ὑπὸ τῶν Λατίνων πρὸς ὑποστήριξιν τῆς προσθήκης τοῦ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ (filii) ἦσαν ὑπεράγαν σοφιστικαὶ κατὰ τὴν γνώμην τοῦ ἐπιφανοῦς φιλοσόφου ὃν οἱ Ἕλληνες εἶχον προτάξει ὡς ὑπέρμαχον αὐτῶν. Ὁ Βλεμμύδης ἐδέησε νὰ κληθῇ πρὸς βοήθειαν αὐτῶν καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ αὐτοκράτορος ἀντέκρουσε τὰ ἐπιχειρήματα τῶν Λατίνων πρὸς ἴδιαν ἐαυτοῦ ἄκραν εὐχαρίστησιν. Ὁ Βασιλεὺς ἐνήργησε τελείως ὡς πολίτευτος, ζητήσας νὰ ἐπιτύχῃ μίαν τῶν συνδιαλλαγῶν ἐκείνων, αἵτινες εἶνε μὲν πνεῦμα τῆς πολιτικῆς, ἀλλ' εἶνε σπάνια ἐν τῇ θεολογίᾳ. Τὸ συνετὸν αὐτοῦ πρόγραμμα δὲν κατώρθωσε νὰ διαλλάξῃ τὰ οὐράνια πνεύματα τῶν συζητητῶν καὶ ἐπὶ τινα χρόνον προεκάλεσεν ἐν Νυμφαίῳ πραγματείας περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἕως τέλος ὁ πατριάρχης ἀφώρισε τὸν πάπαν. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ὁ Βασιλεὺς, ὅτε ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν πτώσιν τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας, ἐπανελάβε τὰς διπλωματικὰς αὐτοῦ προτάσεις εἰς τὴν ἁγίαν ἔδραν, ἐπισύ-

1. N. de Jamisilla πρὸς τῷ Muratori Rerum Italicarum scriptores Τομ. Η' σ. 586. Casini gli archivi e le biblioteche di Spagna Τομ. Β. σ. 4, 18, 19 189. Revue des deux mondes τῆ; 15 Μαρτίου 1902. Diehl Figures byzantines Τομ. Β σ. 207-25. Σκουφ. Π. Δάμασκου. Νέος Ἑλληνομνημῶν Τομ. ΙΗ', τεύχ. Α' σ. 18.

ρας οὕτω κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὰς ἐπιτιμήσεις τοῦ πενθεροῦ, ὅστις ρητῶς ἐξεφράσθη εἰς αὐτόν, ὅτι οἱ ἀπόστολοι τοῦ πάπα πράγματι ἔτεινον οὐχὶ εἰς τὸ νὰ ἐνωσῶσι τὰς ἐκκλησίας, ἀλλ' εἰς τὸ νὰ σπείρωσι ζιζάνια μεταξύ τῶν δύο προσφιλῶν ἡγεμόνων τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Ἄλλ' οὐχ ἦττον τέλος ὁ Ἑλλην αὐτοκράτωρ ἐνέμεινεν εἰς τὸ συνδιαλλακτικὸν αὐτοῦ πρόγραμμα, καθότι ἐφρόνει ὅτι ἡ Κωνσταντινουπόλις ἦτο ἀνταξία τῆς ὑποσχέσεως μᾶς λειτουργίας.

Ὁ Βατάτζης δὲν ὑπῆρξεν ἐπιτυχέστερος ἐν τῇ θεραπείᾳ τοῦ σχίσματος τοῦ διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου γεννηθέντος μεταξύ τῶν ἑλληνικῶν ἐκκλησιῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας. Καὶ δὲν προσέβησαν μὲν οἱ δεσπότες ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ ἐκλέξωσιν ἀντίζηλον πατριάρχην, ἀλλ' οὐχ ἦττον οἱ ἐπίσκοποι τῶν κτήσεων αὐτῶν ἐχειροτονοῦντο ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων μητροπολιτῶν ἀντὶ νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὴν Νίκαιαν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ μητροπολίτης τῆς Ναυπάκτου ἐνήργει ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἡπειρωτικῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' ὅτε τὸ πολιτικὸν κέντρον βαρύτερος μετεφέρθη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, πρωτοκάθεδρος αὐτῆς ἀπέβη ὁ Δημήτριος Χωματιανὸς ὁ πεπαιδευμένος θεολόγος ὁ κατέχων τὸν θρόνον τῆς Ἀχρίδος, καὶ αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ στέψας τὸν αὐτοκράτορα Θεόδωρον προκαλέσας οὕτω μεγίστην ἀγανάκτησιν ἐν Νικαίᾳ ἐπὶ τῇ οἰκειοποιήσει προνομίου τοῦ πατριάρχου. Ἡ ἔρις μεταξύ τῶν ἀντιζήλων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν ἀνήλθεν εἰς τὸν κολοφῶνα, ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Θεσσαλονίκης ἠρνήθη νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν πλήρωσιν τοῦ θρόνου τοῦ Δυρραχίου διὰ μητροπολίτου διορισθέντος ὑπὸ τοῦ πατριάρχου τῆς Νικαίας. Τὸ σχίσμα ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ 1232, ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ Θεόδωρος εἶχε καταλυθῆ, καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μανουήλ, προθυμούμενος νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εὐνοίαν τοῦ Βατάτζη, ὑπέκλυψεν εἰς τὸν πατριάρχην, ὅστις ἔστειλεν ἐξ Ἀσίας ἑξαρχον μέλλοντα νάντιπροσωπεύσῃ ἑαυτὸν ἐν Εὐρώπῃ.¹ Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Θεσσαλονίκης καὶ καθ' ὅλον τὸν ὑπόλοιπον χρόνον τῆς περιόδου ταύτης ἡ ἑλληνικὴ ἐκκλησία ἐν τῷ ἀνεξαρτήτῳ δεσποτάτῳ τῆς Ἠπείρου ἐξηκολούθησε μένουσα αὐτοκέφαλος. Οἱ μόνοι Εὐρωπαῖοι ἐπίσκοποι οἱ συμμετασχόντες

1. Miklosich- Müller Acta et Diplomata Graeca Medij aevi Tom. III. σ. 59-65.—Byzantinische Zeitschrift τόμ. 15' σ. 120—142.

ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ὑπὸ τοὺς Γάλλους ἀρχῇ τῶν Ἀθηνῶν αἱ ἑλληνικαὶ μοναὶ ἔλαβον παρ' αὐτοῦ δωρεάς. ¹

Κατὰ τὰ διαλείμματα τῶν στρατειῶν αὐτοῦ ὁ Βατάτζης ἀφωσιώθη μετ' ἐπιφανοῦς ἐπιτυχίας εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῆς αὐτοκρατορίας. Ὑπὸ τὴν πατριαρχικὴν αὐτοῦ διοίκησιν ἡ χώρα ἀπῆλθανσε μεγάλης ὑλικῆς εὐημερίας. Ὑπῆρξεν οἰκονόμος οὕτως ἐξάρετος, ὥστε τὸ προϊόν τῶν κτημάτων τοῦ στέμματος οὐ μόνον ἐπῆρκει πρὸς συντήρησιν τῆς τραπέζης αὐτοῦ, ἀλλ' ἄφινεν εἰς αὐτὸν καὶ περισσεύμα χάριν ἰδρύσεως νοσοκομείων, πτωχοκομείων καὶ γηροκομείων οὕτως, ὥστε μετὰ τὰς ἡμέρας αὐτοῦ ἡ Νίκαια ἐλέγετο ἔχουσα φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα καλλίτερα πάσης ἄλλης πόλεως. Ἀφῆρθεσε μεγίστην προσοχὴν εἰς τὴν κτηνοτροφίαν κατὰ τὸ σύστημα νεωτέρων μοναρχῶν καὶ ἐπειράθη νὰ πείσῃ τοὺς εὐπατρίδας νὰ ζῶσιν ἐκ τῶν ἰδίων κτημάτων διὰ πρακτικῆς αὐτῶν μισθώσεως. Τὸ κράτος τῶν Σελδσουκιδῶν εἶχεν ἀνάγκην προχεῖρου ἀγορᾶς χάριν προμηθείας θρεμμάτων καὶ σίτου ἕνεκα τῶν δρωῶσεων, ἃς εἶχον ἐπιφέρει ἐν ταῖς χώραις αὐτῶν οἱ Μογγόλοι, καὶ ἡ ζήτησις ἦτο οὕτω μεγάλη, ὥστε οἱ Ἕλληνες γαιοκτήμονες ἠδύναντο νὰ παιοῦσιν ὄνειρώδεις τιμὰς διὰ τὰ προϊόντα αὐτῶν. Ἐκ τῶν χρημάτων τῶν κτηθέντων ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν ἀπὸ τῶν αὐτοκρατορικῶν ὀρνιθοτροφείων ὁ αὐτοκράτωρ κατώθωσεν ἐν χρόνῳ βραχεῖ ν' ἀγοράσῃ χάριν τῆς σιζύγου πολυτελὲς στέμμα ἐκ μαργαριτῶν. Φυσικὸν δ' ἀποτέλεσμα τῆς καθολικῆς ἐκείνης εὐημερίας ὑπῆρξεν ἡ αὔξησις τῆς πολυτελείας, καὶ οἱ εὐπατρίδαι ἔδαπανων τὸ χρῆμα αὐτῶν εἰς μεταξωτὰ ἐνδύματα ἐκ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ αὐτοκράτωρ ἀπεφάσισε νὰ περιστείλῃ τὴν περὶ τὰς δαπάνας ἀμετρίαν τῶν ὑπηκόων καὶ συγχρόνως νὰ ἐνθαρρύνῃ ἐθνικὰς βιομηχανίας ἐπὶ ζημίᾳ τῶν ξένων, οἵτινες εἶχον ὠφελῆθῃ ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ προκατόχου χορηγηθείσης ἀτελείας. Διὸ ἀπηγόρευσεν εἰς αὐτοὺς νὰ φορῶσι ξένα προϊόντα ἢ νὰ καταναλίσκωσι ξένα ὑφάσματα ἐπὶ ποινῇ τῆς ἀπωλείας τοῦ κοινωνικοῦ αὐτῶν ἀξιώματος. Ἕλλην εὐπατρίδης ὠφείλε, καθ' ἃ ἐκεῖνος ἐφρόνει, νὰ φέρῃ ἐνδυμασίαν Ἑλληνικὴν, ὅπερ δόγμα δὲν ἐξετίμων πλέον οἱ συμπολίται αὐτοῦ. Ἐπέδειξε

1. Νικηφόρου Βλεμμύδου σ. 112, 115.—Ἐφραμίον ἐκδ. Βόννης σ. 318.—Σάθα ἐνθ. ἀν. σ. 509.—Νικηφόρου Γεργεῶ I, 44, 50.—Byzantinische Zeitschrift Τόμ. Ιδ' σ. 217, 222.

δὲ τὴν εὐλαχύνειαν αὐτοῦ συμφορώσας τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ οἶκον πρὸς τὸν νόμον, καὶ ἐπετίμησεν ἀσχηρῶς τὸν υἱόν, ἅτε μεταβαίνοντα εἰς κενηρέσια ἐν πλουσίᾳ περὶ τὴν περιβολῇ, ὑπομνήσας αὐτόν, ὅτι τοιαύτη χλιδὴ ἦτο ἀναστροφῆς πρὸς τὸν καθ' ἡμέραν βίον τῶν Ἑλλήνων καὶ ὄφειλε γὰρ παιδείαν μόνον ὁσάως ἦτο ἀναγκαῖον νὰ καταπλάσῃ ξένη τοσούτοις ἐπὶ τῷ πλούτῳ τοῦ ἔθνους. Ἀντὶ νὰ διασπαθῇ τοῖς πόροις αὐτοῦ εἰς ἀλλεῖς πομπὰς ἀφιέρωνε τὰ οὕτω σωζόμενα χρήματα εἰς τὴν ἀνάστασιν τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης ἀπὸ τῶν Μογγόλων, ἰδρύσας κεντρικὴν ἀποθήκην ἐν Μαγνησίᾳ καὶ σωρεύσας μεγάλα ποσὰ σιτουρῶνα παθητικῆς ἐξέως ἐν ἐσφοραρισμένοις σιτοβολῶσι χάριν χρήσεως ἐν περιπτώσει ἐπιδημίας. Αὐτὰ βραχέων, ἄπισια αὐτοῦ αἱ οἰκονομικαὶ διατάξεις εἶχαν πρακτικώτατον χαρακτήρα, κατέβαλε δὲ πᾶσαν προσπάθειαν ὅπως παρεμποδίσῃ τὸ ἀνατολικὸν ἐλάττωμα ταῦ νοσησμοῦ δημοσίων χρημάτων ἐπὶ τῶν διοικούντων τὰς ἐπαρχίας δ ο υ κ ῶ ν καὶ ἡ νοθεύτης ταμειακοῦ πινος ὑπαλλήλων ἐπιμωρήθη διὰ μισαγωγίας οὕτως ἀστηραῖς, ὥστε ὁ οὕτω τιμωρηθεὶς ἀπέθανεν ἐξ αὐτῆς.

Καίπερ δὲ ὢν ὁ Βατάτζης πρὸ παντὸς πρακτικὸς ἡγεμὼν ἐπέδειξε τὸν συνήθη εἰς τοὺς Ἕλληνας πόθον ἐνθαρρύνσεως τῶν γραμμάτων. Ὁ ἱστορικὸς Ἀκροπολίτης ἔδρασεν ὡς γραμματεὺς αὐτοῦ καὶ πρέσβυς, ὁ δὲ δύσκαμπτος Βλεμμύδης καὶ ὁ ἱστορικὸς ὑπῆρξαν οἱ ἐπάλληλοι παιδαγωγοὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ· ἄλλος ἱστορικὸς, ὁ Γεώργιος Παχυμέρης, ἐγεννήθη ἐν Νικαίᾳ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ· εἰς τῶν Πατριαρχῶν τῆς Νικαίας, Γερμανὸς Β', κατέλιπε λείψανά τινα συγγραμμάτων. Ἡ δημοτικὴ καὶ ἡ φιλοσοφία ἐκαλλιεργήθησαν διὰ τῆς προστασίας αὐτοῦ, ἰδρύσας βιβλιοθήκας τεχνικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν βιβλίων ἐν διαφόροις πόλεσιν, ἔστειλε τὸν Βλεμμύδην, ὅπως συλλέξῃ πολύτιμα χειρόγραφα ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ, καὶ ἐξέφρασε τὴν γνώμην ὅτι μόνον ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ φιλόσοφος φημίζονται πράγματι. Ἡ πρώτη αὐτοῦ σύζυγος, γυνὴ ἀρρενωπὴ τὸ ἦθος, συνεμερίζετο τὸν πρὸς τὴν παιδείαν ἔρωτα τοῦ ἀνδρὸς καὶ ποτ' ἔδοκίμασε νὰ φέρῃ εἰς ἀμηχανίαν τὸν νεαρὸν Ἀκροπολίτην, ἐρωτήσασα αὐτὸν περὶ τῆς αἰτίας ἐκλείψεως πινος, ἡ δὲ ἀποστολὴ τοῦ μαρκιῶνος von Hohenburg ἔδωκε τὴν ἀφορμὴν λογίου ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ τῶν Λατίνων καὶ τῶν ξενιζόντων αὐτοὺς Ἑλλήνων, οἵτινες καὶ ἀπέβησαν νικηφόροι.

Ὁ Βατάτζης δὲν ἔζησε μακρὸν χρόνον μετὰ τὴν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἠπείρου. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Νίκαιαν προσεβλήθη αἰφνης ὑπὸ ἀποπληξίας, ἣς κατέστησεν αὐτὸν ἄφρονον ἐπὶ τριάκοντα καὶ ἕξ ὥρας. Εὐθὺς δ' ὡς ἀνέλαβεν ἱκανὰς δυνάμεις, ὥστε νὰ δυνηθῆνὰ ταξιδεύσῃ, διέταξε τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτοῦ νὰ μεταφέρωσιν αὐτὸν εἰς τὸ προσφιλὲς Νυμφαῖον. Ἀλλ' ἡ ἀλλαγὴ τοῦ κλίματος δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ὑποτροπὴν τῆς νόσου. Προσεβάλλετο ὑπὸ συχνῶν λατοθυμιῶν, τὰ σόφρακα αὐτοῦ ἔφθινον καὶ μάτην μετέβη εἰς Σμύρνην χάριν προσκλήσεως τῆς θανατοῦργοῦ εἰκόνας τῆς Παναγίας ἐπ' ἐλπίδι ἰάσεως. Τέλος, ἀφ' οὗ ἡ νόσος διήρκεσεν ἐπὶ ἔτος καὶ πλεόν, ἀπέθανεν ἐν Νυμφαίῳ τῇ 30 Ὀκτωβρίου 1254 ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν ἑξήκοντα καὶ δυο, ὧν τριάκοντα καὶ τρία σχεδὸν εἶχε διέλθει ἐπὶ τοῦ θρόνου. Ὁ πιστὸς Ἀκροπολίτης ἐξεφώνησε τὸν ἐπιτάφιον εἰς αὐτὸν λόγον· ἐγκώμιον τῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ συνέγραψεν ὁ υἱός, καὶ αἱ μέλλουσαι γενεαὶ ἀπέβλεπον εἰς αὐτὸν ὡς «πατέρα τῶν Ἑλλήνων». Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα ἠξιώθη τῆς τιμῆς ἀγίου. Ὅτε οἱ Τοῦρκοι ἠπείλησαν περὶ τὸ 1304 τὴν μονὴν τῶν Σωσάνδρων, τὰ λείψανα αὐτοῦ ἀνεκομίσθησαν χάριν ἀσφαλείας εἰς τὴν Μαγνησίαν. Ὁ φύλαξ τοῦ κάστρου, περιπολῶν περὶ αὐτό, κατεπλήχθη ὑπὸ τῆς ἐμφανίσεως παραδόξου φωτός, κινουμένου περὶ τὰ τεῖχη ὡς εἰ χάριν ἐπιθεωρήσεως. Τοῦ φαινομένου δὲ τούτου ἐπαναληφθέντος τρίς, ἀνέφερε τὸ πρᾶγμα εἰς τοὺς ἀνωτέρους, καὶ ἔγεινεν ἐξέτασις. Ἐφ' ἱκανὸν τὸ φάντασμα ἐξέφυγε τοὺς ἐρευνῶντας, ἕως ὃ κωφὸς ἀδελφὸς τοῦ φύλακος ἐδήλωσεν ὅτι εἶχεν ἴδει ἄνδρα περιβεβλημένον αὐτοκρατορικὴν στολὴν καὶ εἶχεν ἀκούσει αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι ἐπεμελεῖτο τῆς φυλάξεως τοῦ κάστρου. Ὁ ἀσώματος φρουρὸς τῆς Μαγνησίας ἀνεγνωρίσθη πάραυτα ὡς αὐτὸς ὁ νεκρὸς αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ «ἐλεήμων», ὅστις εἶχεν ἐγερεθῆ ἐκ τοῦ τάφου, ὅπως ὑπεραμυνθῆ τῆς πόλεως. Ἡ ἄλωσις τῆς Μαγνησίας ἐπηύξησεν ἀντὶ νὰ ἐλαττώσῃ τὴν φήμην τῆς ὑπερανθρώπου αὐτοῦ δυνάμεως, ἐπειδὴ, ὅτε οἱ Τοῦρκοι διεσκόρπισαν τὰ ὄστιά αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἀπορρώγων, ταῦτα ἐξετέλεσαν θαύματα χάριν τῶν πιστῶν τῶν μετ' εὐλαβείας συλλεξάντων αὐτὰ καὶ κτισάντων ἱερὸν ἐπ' αὐτῶν. Ἐκτοτε Ἰωάννης Βατάτζης ὁ Ἐλεήμων ἐλατρουετο ὡς ἅγιος ἐν Μαγνησίᾳ, ἐν Νυμφαίῳ καὶ ἐν Γενέδῳ· ἡ εορτὴ αὐτοῦ ἀπε-

λεῖτο τῇ 4 Νοεμβρίου καὶ συνετάχθη πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἄσματος ἀκολουθία.¹

Ὁ Βατάτζης δὲν ἐκολούθησε τὴν βυζαντιακὴν συνήθειαν τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ διαδόχου ἐφ' ὅσον ἔζη, ἐπειδὴ ἐφοβεῖτο νὰ διαφθεῖρη τινὲς χαρακτηριστὰ τοῦ ἀνακηρυχθησομένου καὶ νὰ προσβάλη τὴν εὐπαθείαν τοῦ λαοῦ. Ἀλλ' οὐδεμία ἐπὶ τῆς ἀμφιβολίας, ὅτι ὡς διάδοχος ἐμελλε νὰ ἐκλεχθῆ ὁ μονογενὴς αὐτοῦ υἱὸς Θεόδωρος, ὅστις ἔφερε τὸ ὄνομα Λασκάρεως, ὅπως ἐπιδειχθῆ ἢ ἄμεσος αὐτοῦ καταγωγή ἀπὸ τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς δυναστείας. Ἀμα τῇ ἀποπερατώσει τῆς κηδείας τοῦ πατρὸς ὁ Θεόδωρος ἀνυψώθη ἐπὶ ἀσπίδος καὶ ἀνεκρήχθη αὐτοκράτωρ ἐν Νυμφαίῳ. Ἄλλ' ἡ τελετὴ δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ πλήρης πρὸ τῆς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου στέψεως. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πατριαρχικὸς θρόνος ἐχίρευεν, ὁ Θεόδωρος ἔσπευσε νὰ ἐκλέξῃ τοιοῦτον, καὶ χάριν τηρήσεως τῶν τύπων προέτεινε τὸν πατριαρχικὸν θρόνον εἰς τὸν ἄλλοτε παιδαγωγὸν αὐτοῦ Βλεμμύδην, ἐλπίζων ὅτι ὁ ἰδιορρυθμὸς μοναχὸς ἠθέλει ἀρνηθῆ. Ὁ Βλεμμύδης ἐγίνωσκε τὸν παλαιὸν μαθητὴν, καὶ δὲν διέψευσε τὰς προσδοκίας αὐτοῦ, ἀποκλίνας τιμὴν μετὰ τοιαύτης ἀνειλικρινείας προσενεχθεῖσαν εἰς αὐτόν, καὶ ὁ Θεόδωρος διέταξε πάραυτα τὴν ἐκλογὴν ἄλλου μοναχοῦ, ὀλιγώτερον πεπαιδευμένου, ὅστις ἐντὸς μιᾶς καὶ μόνης ἑβδομάδος χειροτονήθη ἄλλεπαλλήλως διάκονος, ἱερεὺς καὶ πατριάρχης. Ἄνευ δ' ἄλλης ἀναβολῆς τὴν ἡμέραν τῶν Χριστοῦγεννῶν ἐστέφθη ὁ Θεόδωρος Β' Λάσκαρις ἐν Νικαίᾳ.

Ὁ νέος αὐτοκράτωρ δὲν εἶχε συμπληρώσει κατὰ τὴν ἀνάρρησιν τὸ τριακοστὸν τρίτον ἔτος τῆς ἡλικίας. Ὀλίγοι ἡγεμόνες εἶχον παρασκευασθῆ πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων αὐτῶν ἐπιμελέστερον τοῦ υἱοῦ τοῦ Βατάτζη. Πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἢ ἐκπαίδευσις κατὰ τὴν βυζαντιακὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως εἶχε τεθῆ εἰς ἐνέργειαν χάριν τοῦ μέλλοντος μονάρχου. Εἶχε σπουδάσει γράμματα, μαθηματικὰ καὶ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο φιλοσοφίαν, καὶ ἐπηγγέλετο τὴν ἐξαιρέτως ἑλληνικὴν γνώμην, καθ' ἣν ἡ γνώσις ἦτο συνώνυμος πρὸς τὴν ἀρετὴν. Ἐξαιρουμένης τυχούσης τινὸς κυνηγετικῆς ἐκδρομῆς εἶχεν ἀφιερῶσει τὰς πρὸ τῆς ἀναρρήσεως ἀφιόνοους αὐτοῦ

¹ Παχυμέρους ἐκδ. Βόννης σ. 400-2. Byzantinische Zeitschrift Tom. IX^a σ. 193-233. Ἐπιτομὴ τῆς Ἱστορίας τῆς Ἄσματος ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Βατάτζη τοῦ Ἐλεήμονος.

ώρας τῆς σχολῆς εἰς μόνα τὰ βιβλία καὶ ἐκτός ἐφιλοδόχησε νὰ ταχθῆ μεταξὺ τῶν ἐκ βασιλικῆ αἵματος συγγραφέων. Αὐὸ ἐκληροδότησεν εἰς ἡμᾶς ὄγκον ὄλων συγγραμμάτων, ὧν αἱ πλεῖστα εἶνε ἔργον τῶν πρώτων ἐκείνων ἐτῶν. Θεολογία καὶ σάτυρα, προσειχὴ εἰς τὴν Θεοτόκον καὶ ἑγκώμιον τῆς Νικαίας, ἐπιτάριος λόγος εἰς τὸν Φρειδερίκον Β' καὶ δικαστῆα δεκτικῶ ὄλων ἐπιστολαὶ εὐρίσκονται μεταξὺ τῶν πικρίλων προϊόντων τῆς πεπαιδευμένης αὐτοῦ διανοίας. Ἄλλ' ἄτε ἔχων ἡπεριόγαν ἀκαδημαϊκὴν τὴν πᾶσαν στερεῖται πρωτοτυπίας ὡς συγγραφεὺς· αἱ ἰδέαι αὐτοῦ καταπνίγονται ἐντὸς ἴθλοι ῥητορικῆς, καὶ τὸ ἦθος αὐτοῦ, ἐρ' ὃ ἔμεγαλοφρόνει καὶ προθυμὸς ἐπεζήτει τὰς γνώμας τῶν κριτικῶν, προσπαθεῖ εἰς ἡμᾶς καὶ ἐν αὐταῖς αὐτοῦ ταῖς ἰδιοπραγεῖς ἐπιστολαῖς ὡς ψυχρὸν καὶ ἰσχνόν. Αἱ ἐπιστολαὶ αὐτοῦ, εἰς ἅς, ὡς εἶκος, προσβλέπομεν χάριν περιέχων ἀπόψεων τῶν διαθέσεων αὐτοῦ καὶ τῶν χρόνων ἐν οἷς ἔζη, ἀφθανοῦσαι κοινοτοπιῶν, ἀλλὰ ἐξαρουμένων τῶν γραφειῶν μετὰ τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ στεροῦνται ἐξαρέτως ἱστορικῶν γεγονότων. Εἰς δὲ τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ δὲν ἐπέδρασαν πράγματα αἱ σπουδαὶ αὐτοῦ καθ' ἃ Φρειδερίκος ὁ μέγας, ἐπετήδευσε τὴν φιλοσοφίαν ὡς διάδοχος τοῦ θρόνου μόνον ὅπως ἀποσεισῆ αὐτὴν ὡς κενὴν θεωρίαν, ὅτε εὐρέθη ὡς ἄσχων ἀντιμέτωπος αὐτῶν τῶν πραγμάτων. Ὡν φιλάσθενος καὶ ἔραστης τῆς μονώσεως εἶχεν ἀναπτύξει ἀρρηθίμως ἐν μόνον μέρος τῆς φύσεως αὐτοῦ. Ἦτο, διὰ βραχέων, ὄγκος νεύρων, ἐνδιαφέρουσα περίπτωσις πρόσφορος εἰς τὴν μελέτην νεωτέρου πινὸς φρενολόγου. Ἡ βραχεῖα αὐτοῦ βασιλεία οὐ μόνον διέψευσε τὸ ἀξίωμα τοῦ Πλάτωνος ἐκεῖνο, καθ' ὃ ὁ κόσμος θὰ ἦτο εὐτυχῆς ἂν οἱ βασιλεῖς ἐφιλοσόφουν ἢ οἱ φιλόσοφοι ἐβασίλευον, ἀλλὰ καὶ παρέσχε νέον παράδειγμα τῆς ἀληθείας, καθ' ἣν ὁ τύπος διανοητικοῦ μονάρχου δὲν εἶνε ὁ ἐπιτυχέστατος οὐδὲ δι' ἔθνος ὅπερ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ὥραις τῆς μεγίστης αὐτοῦ ἀγλῆος παρὰ τὰ ὕδατα τῆς Νικαίας ἢ ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δουλείαν οὐδέποτε ἔπαυσ' ἐχόμενον τῆς φιλομαθείας.

Ὁ νέος αὐτοκράτωρ εὐλόγως ἔσπευσε νὰ στεφθῆ. Εὐθύς ὡς τὸ ἄγγελμα τοῦ θανάτου τοῦ Βατάτζη ἐφθασεν εἰς τὴν βουλγαρικὴν πρωτεύουσαν, ὁ τσάρος Μιχαὴλ Ἀσάν ἐδράζατο τῆς εὐκαιρίας νάνακτῆσῃ τὰς ἀποβεβλημένας αὐτοῦ ἐπαρχίας, ἅς ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία δὲν εἶχε προφθάσῃ νὰ συσσωματώσῃ μετὰ τῶν λοι-

πῶν αὐτῆς κτίσεων. Οἱ μὲν Βούλγαροι κάτοικοι ἐδεξιώθησαν ἀσμένως τοὺς ἐπιδρομεῖς, αἱ δ' ἑλληνικαὶ φρουραὶ δὲν ἦσαν ἱκανῶς ἰσχυραί, ὅπως ἀντιστῶσιν εἰς αὐτοὺς. Ἡ Ροδόπη πάραυτα ἐκνήθη εἰς ἀποστασίαν ὑπῆρχε φόβος, ὅτι ἡ σύμπασα ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ἐν Ἐθρώπῃ θὰ ἰδύνατο νὰ γείνη βουλγαρικὴ. Οὕτως ἐπικείμενος ἦτο ὁ κίνδυνος, ὅτε ὁ Θεόδωρος διεπεραιώθη διὰ τῶν Λαρδανελλίων τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1255 καὶ ἤρχισε, καίτοι ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ χειμῶνος, τὴν πρώτην αἰτῶν βουλγαρικὴν ἐκστρατείαν. Τὰ ὄπλα αὐτοῦ ἐστέρθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας. Καὶ ἔπεσε μὲν ἡ Στάρα Ζαγορά, ἀλλὰ τὸ δυναύχτιον φρούριον Τσελίνα ἐν τῇ κοιλάδι μεταξὺ τοῦ Ρίλου καὶ τῆς Ροδόπης, ἡ κλεῖς τῆς τε Σοφίας καὶ Φιλιππουπόλεως, ἀντέστη κρατεροῦς εἰς πάσας αὐτοῦ τὰς προσπαιθείας. Ὅτε διέταξε τὴν κατ' αὐτοῦ ἐπίθεσιν, οἱ στρατηγοὶ αὐτοῦ, ὧν εἰς ἦτο ὁ Ἀλέξιος Στρατηγόπουλος, ὁ μέλλον κατακτητὴς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔφρονον πρῶτοι ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῆς προσεγγίσεως τῶν πολεμίων καὶ ἔπειτα ἠρνήθησαν νὰ ἐπαναλάβωσι τὴν ἀπόπειραν. Ἀπ' ἐναντίας δ' ἡ δραστηριότης τοῦ Θεοδώρου κατήσχυνε πιθανῶς τοὺς δειλοὺς ἐκείνους ἢ προδότας στρατιώτας. Καὶ δὴ ἀκούσας, ὅτι τὸ Μελένικον ἐπολιορκεῖτο ὑπὸ τοῦ Βουλγάρου διοικητοῦ, εἰς ὃν εἶχεν ἀνατεθῆ, ὠδενσε μετ' ἐκτάκτου ταχύτητος ἀπὸ τῆς Ἀδριανουπόλεως εἰς τὰς Σέρρας, ἐξεβίασε τὴν στενοπορίαν, δι' ἧς ῥέει ὁ Στρυμών, καὶ ἔσωσε τὴν ἀπειλουμένην ἀκρόπολιν, ἧς ἡ φρουρὰ ἐχαιρέτισεν αὐτὸν ὡς «ταχὺν ἀετὸν». Ἐκεῖθεν δὲ ὤρμησε μέχρι τῆς Πριλάπου τοῦ σημερινοῦ Περλεπέ, ἀνακτίσας ἐπάλληλα τὰ ὑπὸ τοῦ Βουλγάρου γυναικαδέλφον κατεχόμενα, ἕως τέλος μόνον ἡ Τζεπίνα ἔμεινεν ἀπόρητος. Ἀλλ' ὁ προκεχωρημένος χειμὼν ἦτο ἀκατάλληλος πρὸς ἐξακολούθησιν τῆς στρατείας ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου καὶ ὁ Θεόδωρος ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν θαρσαλέαν πορείαν ἐναντίον τοῦ ὑπὸ ὕρέων περιβαλλομένου ἐκείνου φρουρίου. Ἀφήσας δὲ τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἐν Διδυμοτείχῳ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν δύο στρατηγῶν ἀδεξίων, ἑπειδὴ, καθ' ἃ οἱ πλεῖστοι τῶν μελετηρῶν πολιτευτῶν, ἦτο κακὸς κριτὴς τῶν χαρακτήρων, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀσίαν.

Τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος ἐπελήφθη δευτέρας βουλγαρικῆς ἐκστρατείας. Διαρκούσης τῆς ἀπουσίας αὐτοῦ ἡ κατάστασις εἶχε χειροτερεύσει. Ὁ τσάρος τῶν Βουλγάρων εἶχε προσελκύσει εἰς τὰς σημαίας

αὐτοῦ σώμα Κομάνων, καὶ οἱ Ἕλληνες στρατηγοί, παραβάντες αὐτόχρομα τὰς διαταγὰς τοῦ αυτοκράτορος, εἶχον διακινδυνεύσει νὰ συμπλακῶσι πρὸς τοὺς φοβεροὺς ἐκείνους ἐπικούρους. Ἐν δὲ τῇ μάχῃ ἐκείνῃ ὁ μὲν ἕτερος τῶν στρατηγῶν ἐξωγήθη, ὁ δὲ ἄλλος διέφυγε χάρις εἰς τὴν ταχύτητα τοῦ ἵππου αὐτοῦ. Ἄλλ' ἡ δραστηριότης τοῦ Θεοδώρου καὶ ὁ μέγας αὐτοῦ στρατός ἀποκατέστησαν ἐν σπουδῇ τὴν γοητείαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος. Διὸ ὁ Μιχαὴλ Ἀσάν παρεκάλει τὸν πενθερόν, τὸν Ρῶσον πρίγκηπα Ροσσιαυῶν τῆς Ἰζερναγόρας νὰ μεσιτεύσῃ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Ρῶσος πρίγκηψ ἐδέχθη ἀναλάβῃ τὸ ἔργον εἰρηνοποιῶν, συνήτησε τὸν Ἕλληνα αυτοκράτορα, καὶ δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ διαπραξῇ συνθήκην μετ' αὐτοῦ ἐπὶ ὄροις, οἷς ἀμφότεροι οἱ συμβαλλόμενοι εὐθεώρουν εὐνοϊκούς. Καὶ ἀνελαβὼν μὲν πάλιν τὰ πρότερα σύνορα οἱ Βουλγαροὶ καὶ οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ τὸ ἀπάτητον φρούριον τῆς Ἰζερίνης παρεδόθη εἰς τὸν Θεόδωρον. Τοιαύτη δ' ἐπῆρξεν ἡ χιρὰ αὐτοῦ, ὥστε κατεφόρτισε δώρων τὸν Ρῶσον πρίγκηπα, καὶ ἀπέστειλεν εἰς τοὺς ἐν Ἀσίᾳ ὑπηκόους διθυραμβικὴν προκήρυξιν, δι' ἧς ἠγγέλλετο ἡ ὑπογραφὴ τῆς εἰρήνης καὶ ἐξήρετο ἡ σημασία τῆς περιχωρήσεως τῆς Ἰζερίνης. Ἐν τούτοις δὲ τὸ νευρικὸν αὐτοῦ σύστημα εἶχεν οὕτω προσβληθῆν ἐκ τῆς διεγέρσεως ἐκείνης, ὥστε καὶ μόνῃ ἡ ὑπόνοια δόλου παρὰ τοῦ Ρῶσου εἰρηνευτοῦ ἤγαγεν αὐτὸν εἰς τὸ νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ αὐτοχόους Ἀχροπολίτου, ὅστις εἶχε συντάξῃ τὸ κείμενον τῆς συνθήκης. νὰποκαλέσῃ τὸν ἄλλως ἐπίσημον τοῦτον ἄνδρα, ὅν ον καὶ μωροήν, καὶ διέταξεν αὐτὸν νὰ δεχθῇ ἰσχυροὺς ραβδισμοὺς διὰ τοὺς κόπους αὐτοῦ. Ἄλλ' ἡ δολοφονία τοῦ Μιχαὴλ Ἀσάν καὶ ὁ γάμος τοῦ νέου τσάρου μετὰ μιᾶς τῶν θυγατέρων τοῦ Θεοδώρου Λασκάρως ἐστερέωσαν τὴν ἰσχὴν τῆς συνθήκης.

Ἡ λῆξις τοῦ βουλγαρικοῦ πολέμου κατέστησεν τὸν δεσπότην τῆς Ἡπείρου Μιχαὴλ Β' πρόθυμον νὰ συνδιαλλαγῇ μετ' ἀντιπάλου, ὅστις θὰ ἠδύνατο νῦν νὰ στρέψῃ ἀμέριστον τὴν προσοχὴν εἰς τὴν ἐπιδρομὴν κατὰ τοῦ ἀνεξαρτήτου ἐκείνου ἑλληνικοῦ κράτους, ὅπερ ἦτο πάντοτε λήμη τῶν αυτοκρατόρων τῆς Νικαίας. Ἡ ἀπὸ μακροῦ τελεσθεῖσα μνηστεία τῶν τέκνων αὐτῶν δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀπολιξεί.

1. Θεοδώρου Λασκάρως ἐπιστολαὶ σ. 219—81. Archiv für slavische Philologie XXI, 622—6. Byz. Zeitschrift, IX, 269; XVII, 181.

εἰς γάμον διὸ ἡ ἁγία σύζυγος τοῦ δεσπότη Θεοδώρα ἀπεστάλη μετὰ τοῦ υἱοῦ Νικηφόρου, ὅπως συναντήσῃ τὸν νικηφόρον αὐτοκράτορα. Ὁ Θεόδωρος κατ' ἐξέλιξιν τὴν περίστασιν ἐπέδειξεν ἔλλειψιν ἰπλοπισμοῦ, ἀποδεικνύουσαν ὅποσον εἶχε μεταβληθῆ ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ ἐπὶ τὸ βλακώτερον μετὰ τὴν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνάβασιν. Καὶ διή, ἐπωφελοῦμενος τὸ φῶλον τῆς ἐπισκεπτρίας καὶ τὴν ἀδυναμίαν αὐτῆς ὡς γυναικὸς νὰ ὑπερασπισθῆ τὰ οἰκεῖα συμφέροντα ἐπίσπεν αὐτὴν νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὸν ὡς ἀντίλλαγμα τοῦ γάμου τὰ Σέρβια καὶ τὸ Δυρράχιον, ὧν ἐκεῖνα μὲν ἦσαν ἡ κλεῖς τῆς ἀνατολῆς, τοῦτο δὲ τῆς δύσεως. Ἐπὶ τούτους δ' ἐτελέσθη μὲν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἡ γαμήλιος ἐορτή, ἀλλ' ἡ συνθήκη, ἣν ὁ Μιχαὴλ εἶχεν ἀναγκασθῆ νὰ ἔπογραψῃ, ἐπλέγμανε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ ἡ ῥῆξις μεταξὺ τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Νικαίας ἦτο μόνον χρόνου ζήτημα.

Μόλις ὁ Θεόδωρος εἶχε περατώσει τὴν τέλειν τοῦ γάμου τῆς θυγατρὸς, καὶ ἡ ἄφιξις ἀνησυχητικοῦ γραμματος παρὰ τῶν ἐν Βιθυνίᾳ ἐπιτρόπων αὐτοῦ ἐπέσπενε τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀσίαν. Καὶ διὸ ἠγγέλλετο, ὅτι ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὁ φιλοδοξότατος τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ, εἶχε φέγει πρὸς τοὺς Σελδσουάδας Τούρκους. Ἐἶδομεν ἤδη ἀνωτέρω, ὅτι ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος δολοπλόκος, ὅστις ἦτο προωρισμένος νὰ διαδραματίσῃ σπουδαῖον πρόσωπον ἐν τῇ βυζαντακῇ ἱστορίᾳ, εἶχε διορισθῆ ὑπὸ τοῦ Βατάτζη διοικητῆς τῶν Σερρών καὶ τοῦ Μελενίκου. Ὁ οἶκος τῶν Παλαιολόγων κατὰ παρὰδοσίν τινα ἀπομνημονευομένην ἔτι ὑπὸ τινος τοιχογραφίας τοῦ ἐν Οὐδίτερβω τῆς Ἰταλίας Δημαρχικοῦ μεγάρου (Palazzo Municipale), ἀνήγε τὸ γένος εἰς τινα ἐκ Βετουλονίας Ρεμίγιον Λέλλιον. Ἀλλ' ἱστορικῶς τὸ πρῶτον γίνεται μνεῖαν τοῦ οἴκου ἐκείνου περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔνδεκάτου αἰῶνος, μετὰ δ' ἓνα αἰῶνα εἶχεν ἀνέλθει εἰς τολαύτην περιορίην, ὥστε εἰς τῶν ἐξ αὐτοῦ καταγομένων ἐνυμφεῦθη τὴν πρεσβυτέραν θυγατέρα τοῦ Ἀλεξίου Γ' ὅστις ἐμελέτα νάναδείξῃ αὐτὸν τὸν διάδοχον τοῦ θρόνου. Ἡ ἐκ τοῦ γάμου τούτου γεννηθεῖσα θυγάτηρ ἔγεινε σύζυγος ἄλλου Παλαιολόγου, κατέχοντος ὑψηλὸν ἀξίωμα ἐν τῇ αὐτῇ τῆς Νικαίας, καὶ ὁ γόνος τοῦ γάμου τούτου ὑπῆρξεν ὁ μέλλων αὐτοκράτωρ, ὅστις οὕτως ἦτο διπλῶς Παλαιολόγος, πατρώθεν τε καὶ μητρῶθεν. Ἡ ἄμεσος αὐτοῦ καταγωγή ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου, συνδιαζομένη πρὸς τὰς φιλοδόξους αὐτοῦ διαθέσεις κατέστησεν

1. Miklosich Müller Acta et Diplomata Tόμ. 5 σ. 197 8.

αὐτὸν ἀντικείμενον ἱστοροῦν καὶ φιλόνο. Ἰδίῃ καὶ ὄν χρόνον ἦτο διοικητὴς τοῦ Μελενίτζου κατηγορήθη ἐπὶ προδοσίᾳ κατὰ τῆς πατρίδος, καὶ εἶχε πώπει μόνον διὰ τῆς εὐφροῦς ἐπινοίας νὰ προτείνῃ, ὅπως πρὸς ἀποδείξιν τῆς ἀθωότητος αὐτοῦ ὑποβληθῆ εἰς θεοδικίαν τῆς ἐπιθέσεως τῆς χειρὸς ἐπὶ πετυρακτωμένου σιδήρου, ἂν ὁ ἄγιος μητροπολίτης Φιλαδελφείας ἤθελε παραδώσει εἰς αὐτὸν διὰ τῆς ἰδίας χειρὸς τὸ διαίτηρον μέταλλον. Ἡ ἀμηχανία τοῦ ἱερωάρχου, αἰφνιδίως κληθέντος νὰ ἐπιδείξῃ διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ μαρτυρίας τὴν θεωρίαν αὐτοῦ ἐκείνην, καὶ ἦν χεῖρες ἀγναὶ ἔμελλον κατὰ τοιαύτην διὰ πρὸς δοκιμασίαν νὰ μείνωσαν ἀβλαβεῖς διεσχέδασε μεγάλως τὴν αὐλήν. Καὶ ἠθωώθη μὲν ὁ κατηγορούμενος, ἀλλ' αἱ ὑπόνοιαι τοῦ Βασιλέως κατεστάλησαν μόνον, ὅτ' ἐδέσμευσε πρὸς τὸν θρόνον σφιχτότερον τὸν σκευωροῦντα ὑπῆκοον διὰ νέου ὄρκου πίστεως καὶ διὰ γάμου μετὰ τῆς με γ α λ η ς αὐτοῦ ἀνεμῆς. Τὸ ἀξίωμα μεγάλου κ ο ν τ ο σ τ α ὕ λ ο υ καὶ ἡ διοίκησις τῆς Βιθυνίας ἐφάνησαν ἀμοιβαί ἱκαναὶ νὰ δαμάσωσι καὶ αὐτὴν τὴν ἄκρατον φιλοδοξίαν τοῦ ἐπακιδύνου ἐκείνου εὐπατρίδιου. Ἄλλ' ὁ Θεόδωρος Β', ὅστις εἶχε πρόγραμμα τὴν μείωσιν τῆς δυναμείως τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τὴν περιστοίχισιν τοῦ θρόνου δι' ἀνδρῶν ταπεινῶν τὸ γένος, τὰ πάντα εἰς αὐτὸν ὀφειλόντων, ἔτρεφεν ἔτι ὑπόνοιαν περὶ τοῦ Παλαιολόγου, καὶ ἠπέλιψε δημοσίᾳ τὴν τῦφλωσιν αὐτοῦ. Ἡ ἀσύνητος αὕτη διαγωγὴ ὑπῆρξεν ἡ ἄμεσος αἰτία τῆς φυγῆς τοῦ μεγάλου κοντοσταύλου εἰς τὴν αὐλήν τοῦ Ἰκονίου. Οἱ δὲ αὐτοκράτορες τῆς Νικαίας εἶχον πάντοτε ἀνησυχίας περὶ ἐπιδρομῆς ἡ Σελδσουκιδῶν, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Θεόδωρος ἐπέστρεψεν εἰς τὰς ἀνατολ. ἡς αὐτοῦ κτήσεις, ἀφήσας τὸν Ἀκροπολίτην, ἀνακτιήσαντα τὴν εὐνοίαν αὐτοῦ, ὡς γενικὸν αὐτοῦ ἐπίτροπον ἐν τῇ δύσει.

Εὐτυχῶς ὁ σελδσουκιδῶν Καϊκάου Β' ἠπειλεῖτο καὶ αὐτὸς ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ ὑπὸ ἐπιτροπείᾳ τῶν Μογγόλων. Ὁ δὲ φηγῆς Παλαιολόγος ἀντὶ νὰ ἐπιστρέψῃ ἡγεμόνος σελδσουκιδικοῦ στρατοῦ, ὅπως ἀρπάσῃ τὸν ἑλληνικὸν θρόνον μετὰ δαψιλῶν ἐκφράσεων πίστεως πρὸς τὸν χριστιανὸν αὐτοκράτορα καὶ ἀφοσιώσεως εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν ἐβοήθησε τοὺς Τούρκους νὰ νικήσωσι τὰ στίφη τῶν Μογγόλων. Ἄλλ' ἡ μετ' ὀλίγον ἐπελθοῦσα προχώρησις τῶν Μογγόλων ἠνάγκασεν τὸν σουλτάνον νὰ ἐπικαλεσθῆ τὴν βοήθειαν αὐτοῦ τοῦ Θεοδώρου ἐναντίον τοῦ κοινουῦ ἐχθροῦ, παραχωρήσας εἰς αὐτὸν ἐπ'

ἀμοιβῇ τῆς ὑποστηρίξεως αὐτοῦ τὴν Ασπίδα, ὡς καὶ τὰς Χώνας, αἵτινες εἶχον ἐγκαταλειφθῆ ὑπὸ τοῦ πρώτου αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας. Ἄλλ' οἱ Μογγόλοι κατώρθωσαν νὰ καταστήσωσι τὸν σουλτάνον ὑπόφορον αὐτῶν, καὶ ὁ Παλαιολόγος, ἰδὼν οὕτως ὑποκύψαντι τὸν προστάτην αὐτοῦ, ἐπροθυμῆθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ὑπερησῖαν τοῦ προτέρου κυρίου. Ὁ δὲ Θεόδωρος ἐπέβαλεν αὐτὸν καὶ πάλιν εἰς ἐπίσημον ὄχον πίστεως πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὸν υἱόν, καὶ ἀπέδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν προτέραν ἀρχὴν, οὐδὲ παύθη πολὺς χρόνος πρὶν ἢ ἡ κατάστασις τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν παρᾶσχη εἰς αὐτὸν νέαν εὐκαιρίαν πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς δραστηριότητος αὐτοῦ. Ὁ δὲ διορισμὸς τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου ὡς διοικητοῦ τῆς Ρόδου ὑπερῆξεν ἀναμφιβόλως νέα ἀπόδειξις τοῦ συστήματος, ὑπερμετῆροτο ὁ αὐτοκράτωρ, παρέχων εἰς τὴν ἐπικίνδυνον ἐκείνην οἰκογένειαν ἀξιώματα τιμητικὰ μακρὰν τῆς ἀλλῆς.

Ὁ δεσπότης τῆς Ἡλείου δὲν εἶχε λησιμονίσει ἐν τοίτῳ τῷ μεταξὺ τὴν ἐπιβουλήν τοῦ Θεοδώρου, ἀποσπᾶσαντος διὰ τῆς βίας ἀπὸ τῶν χειλέων ἀνυπερασπίστου γυναικὸς τὴν παραχώρησιν τοῦ Δυρραχίου, τῆς κυριωτάτης πόλεως τοῦ δεσποτάτου παρὰ τὸν Ἄνδριαν, ἣτις ἦτο τότε ὁ λιμὴν τῆς ἐμπορικῆς ἐπικοινωνίας μεταξὺ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἰταλίας. Ἡ δὲ ἀπουσία τοῦ αὐτοκράτορος ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἡ προδοσία ἐνὸς τῶν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος διορισμένων διοικητῶν παρέσχεν εἰς αὐτὸν τὴν εὐκαιρίαν ἣν ἐπεζητεῖ. Οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Ἀλβανοὶ ἠνώθησαν ὑπὸ τὰς σημαίας αὐτοῦ ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων τῆς Νικαίας, ὧν αἱ ἐν Εὐρώπῃ κατακτήσεις εἶχον καταστήσει αὐτοὺς γείτονας τῶν λαῶν ἐκείνων, καὶ ὁ Ἀκροπολίτης ἐπολιορκήθη ἐν τῷ κάστρῳ τῆς Πριλάπου. Θορυβηθεὶς δ' ἐπὶ τῇ ἐπικινδύνῳ ἐκείνῃ συμμαχία ὁ αὐτοκράτωρ ἀπέστειλε τὸν Παλαιολόγον ὡς ἀρχιστράτηγον εἰς τὴν δύσιν ἄλλ' αἱ ὑπόνοιαι αὐτοῦ ἤγαγον αὐτὸν εἰς τὸ νὰ χαλαρώσῃ τὴν τελεσφόρον ἐνέργειαν τοῦ ἰδίου αὐτοῦ στρατηγοῦ, δοὺς εἰς αὐτὸν στρατιάν μικρὰν μὲν τὸν ἀριθμὸν, ἀναξίαν δὲ λόγου κατὰ τὴν ποιότητα. Οὕτω περισταλεὶς ὁ Παλαιολόγος δὲν κατώρθωσε νὰ προλάβῃ τὴν συνθηκολόγησιν τῆς Πριλάπου, καὶ ὁ ἀτυχὴς ἱστορικός, περιφερθεὶς ἀλυσόδετος ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, εἶχε τέλος ἐν τῇ εἰρικῇ τῆς Ἁγῆς ἄφθονον σχολὴν νὰ φιλοσοφήσῃ περὶ τῶν πρακτικῶν ἐλαττω-

1. Miklosich—Müller Acta et Diplomata τ. 2, σ. 19^α.

μαίων τῆς παιδεύσεως τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ μαθητοῦ. Εἰς δὲ τῇ ἄλωσιν τοῦ Πριλίπου ἐπικολούθησεν ἡ ἀπώλεια συμπίσης τῆς Μακεδονίας πλὴν τῆς Θεσσαλονίκης. Οἱ στρατηγοὶ τοῦ αὐτοκράτορος ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον ὑποτάθησαν πρὸς τὸν Μιχαὴλ Β', καὶ ὁ Θεόδωρος ἀποτυχῶν νὰ ὑποτάξῃ τὸν ἀντίπαλον διὰ τῆς βίας, κατέφυγεν εἰς ὕψα θεολογικά. Καὶ δὴ ἐπὶ τῇ εἰσηγήσει αὐτοῦ ὁ πατριάρχης ἀφώρισε τοὺς δημοφύλους Ἕλληνας τῆς Ἡπείρου. Ἄλλ' ἡ ἐπέμβρις τοῦ Βλεμμύδου, ὅστις ἦτο προσωπικὸς φίλος καὶ ἀνταποκριτὴς τοῦ δεσπότη, παρεκώλυσε τὴν δημοσίευσιν τοῦ ἀναθέματος, καὶ ὁ Λάσαρης ὅστις εἶχεν ἀνεχθῆ μεθ' ὑπομονῆς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν λόγων τοῦ ἀρχαίου διδασκάλου, ἐπιχειρήσαντος νὰ διδάξῃ εἰς αὐτὸν τὰ βασιλικά αὐτοῦ καθήκοντα¹, διέσχισεν ἀχόλως τὸ πατριαρχικὸν γράμμα καὶ ἐπέστρεψεν αὐτὸ εἰς τὸν πατριάρχην. Ἄλλ' ἡ ἀπώλεια τῶν πόλεων αὐτοῦ καὶ ἡ ἀποστασία τῶν στρατηγῶν κατέστησε τὸν Παλαιολόγον εἶπερ ποτὲ ἵκοιτο εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Διὸ διέταξε τὴν κράτησιν τοῦ μεγάλου κοντοσταύλου ἐπὶ τῇ προφάσει, ὅτι ἡ φοβερὰ νόσος, ἐξ ἧς εἶχεν ἀρχίσει τότε πάσχων ὀξέως, προήρχετο ἐκ τῶν γοητευμάτων τοῦ ἀνδρός, ἐν ᾧ διεβλέπεν ἤδη τὸν μέλλοντα σφετεριστὴν τοῦ θρόνου τοῦ υἱοῦ.

Αἱ θεολογικαὶ αὐτοῦ μελέται περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος δὲν ἐκώλυσαν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς ματαιὰς ἀποπείρας τοῦ πατρὸς περὶ τῆς ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν. Σώζονται δὲ δύο ἐπιστολαί, ἐν αἷς ὁ Θεόδωρος γράφει πρὸς τὸν πάπαν Ἀλέξανδρον Δ', ὅτι ἐπιθυμεῖ εἰρήνην καὶ παρακαλεῖ τὸν ἀγιώτατον πατέρα, προσφωνῶν αὐτὸν διὰ πολλῶν ἐπιθέτων, νὰ στείλῃ ἐμπνευσμένοις ἄνδρας, ἵνα συνδιαλλάξωσι τὰς διαφορὰς τῆς Νικαίας καὶ τῆς Ρώμης². Ἡ εὐχὴ αὐτοῦ εἰσηκούσθη, καὶ τῷ 1256 ἔφθασαν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἀπόστολοι τοῦ πάπα, διερχόμενοι ἐξ αὐτῆς, ὅπως μεταβῶσιν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Λασκάρως. Ἄλλ' ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε μεταβάλει γνώμην. Αἱ νικηφόροι αὐτοῦ ἐκστρατεῖαι εἶχον καταστήσει ἤτιον ἀξίαν λόγου τὴν ὑποστήριξιν τοῦ πάπα καθ' ἃ δὲ ὁ πατὴρ, τὴν μετὰ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας ἐνώσιν

1. Ἴδε τοὺς λόγους τοῦ Βλεμμύδου « Λόγος ὁποῖον δεῖ εἶναι βασιλέα » καὶ « Βασιλικὸς ἀνδρικός » ἐν τῇ τοῦ Migne Patrologia graeca Τόμ. ΡΜΒ σ. 611—74.

2. Θεοδώρου Λασκάρως ἐπιστολαὶ 141 καὶ 143.

ἐπεθίμει ἀπλοῶς ὡς βῆμα πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Μετὰ δὲ γενὴν συνέντευξιν μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ πάπα εἶπεν εἰς τὸν Ἀκροπολίτην νάπαλλιαγῆ αὐτῶν ὡς ἄριστα ἠδύνατο ¹.

Ὅχι δὲ μόνον ὡς ἐν τῇ θεολογίᾳ ἡ βραχεῖα ὑπ' αὐτοῦ ἐξάσκησις τῆς ἀρχῆς εἶχε καταστήσει τὸν Θεόδωρον καιροσκόπον. Ἡσθάνετο καθ' ἃ καὶ ἄπαινες οἱ φίλοι αὐτοῦ, τὴν διαφθορὰν τοῦ ἰδίου χαρακτῆρος. Παύμεν τῆς ἀναρρήσεως εἶχεν ἐκτιμῆσει τὴν γνώσιν ὑπὲρ τὸν πλοῦτον, τῶρα δ' ἔγραφεν, ὅτι περὶ οὐδενὸς ἄλλου ἐμερίμνα ἢ περὶ γαστροῦ καὶ λίθων πολυτίμων. Δικαιολογία δ' αὐτοῦ ἦτο, ὅτι εἶχεν ἀνάγκη χρημάτων χάριν τῆς ἀμύνης τῆς αὐτοκρατορίας ἀπὸ τῶν πολλῶν αὐτῆς ἐχθρῶν καὶ χάριν τῶν ἐξόδων παραστάσεως, ὄντων ἀνεγγραπτῶν, ὅπως ἐπιβάλληται εἰς τοὺς ἀνατολικοὺς ἐκείνης λαοὺς ὡς ἐφοβεῖτο.

Οὕτως ὑπῆρξεν ὁ λόγος, δι' ὃν ὑποδέχθη τοὺς πρέσβεις τῶν Μογγόλων μετὰ θεατρικοῦ τρόπου, καθήμενος ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ κρατῶν ἀνὰ χεῖρας τὸ ξίφος, ἐχόμενος ἄλλως τῆς ὑγιῶς γνώμης, ἦν δὲν ἠκολούθησαν πάντοτε οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ὄφειλε χάριν τῆς ἰδίας σωτηρίας μῆτε εἰς ξένας συμμαχίας νά στηρίζηται, μῆτε εἰς ξένους μισθοφόρους, ἀλλ' εἰς ἰσχυρὸν ἑλληνικὸν στρατόν. Διὸ κατέλιπεν εἰς τὸν διάδοχον ταμεῖον πλήρες χρημάτων, ἐπειδὴ ἐφρόνει, ὅτι οἰκονομικὰ ὑγιῶς ἔχοντα εἶνε ἡ πρώτη ἀνάγκη πάσης πολιτείας. Ἀλλά, καίτοι αἱ στρατιωτικαὶ καὶ οἰκονομικαὶ αὐτοῦ ἀσχολίαι δὲν ἄφινον εἰς αὐτὸν καιρὸν, ὅπως ἀσχολῆται μετὰ τὴν ἀνάρρησιν εἰς τὰς προτέρας προσφιλεῖς μελέτας, δὲν ἠμέλησεν ὅμως τῆς προστασίας τῆς παιδείας. Ἰδρυσεν βιβλιοθήκας τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν ἐν διαφόροις πόλεσι τῶν κτήσεων αὐτοῦ, ὅπου ἐξηκολούθουν ἐξασκούμενα τὰ διανοητικὰ γυμνάσματα τοῦ Βυζαντίου. Συνέστησε καὶ ἐπροίκισε σχολὰς γραμματικῆς καὶ ρητορικῆς ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Τρύφωνος, τοῦ μάρτυρος καὶ πολιούχου τῆς Νικαίας, ὃν ἔκτισεν ἐν αὐτῇ, ἐγκατέστησεν ἐξ ὑποτροφίας μαθητῶν τοῦ διδασκαλείου ἐκείνου ἐκ τῶν ἰδίων ἑαυτοῦ πόρων καὶ ἐνήργει τὰς ἐξετάσεις αὐτὸς ἐκεῖνος. Ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι τὰ ποτελέσματα δὲν ἀνταπεκρίθησαν εἰς τὰς προσδοκίας τοῦ χορηγοῦ, ἐπειδὴ οἱ ὑπότροφοι ὑπεχρεώθησαν ὑπὸ τοῦ ἐξετάσαντος αὐ-

1. Σάβα. Μεσοιωρικὴ βιβλιοθήκη τόμ. Ζ' σ. 529

τοκράτορος νὰ συμπληρώσῃσιν τὴν παιδευσιν αὐτῶν ¹. Μετὰ δ' ἐν ἡ δὺο ἔτη Γεώργιος ὁ Κύντιος εὗρεν ὅτι ἡ Νίκαια δὲν ἀντεπροσώπτερεν αὐτόχρημα τὰς χριστιανικὰς Ἀθήνας, ὁποίας εἶχε παραστήσει αὐτὰς ἢ φλογερὰ ρητορεία τοῦ Θεοδώρου. Οὐδὲ εἰς ἡδύνατο νὰ διδάξῃ αὐτὰ τὴν λογικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ μόνον γραμματικὴ καὶ ποιητικὴ ἐδιδάσκοντο, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ ἐπιπολαίως, καὶ ἡ ἀκαδημαϊκὴ διδασκαλία δὲν ἔβαινε πέραν τῶν κατὰ τὸν Οἰδίποδα καὶ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον ². Ἀλλ' οὐχ ἦτο δὲν ἔλειπαν ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Θεοδώρου οἱ περὶ τὰ γράμματα ἀσχολούμενοι. Ὁ Ἀκροπολίτης καὶ ὁ ἀνώνυμος αὐτοῦ ἐπιτομεὺς ³ συνώδεον ἀμφοτέρω τὸν ἡγεμόνα κατὰ τὰς ἐκδρομὰς αὐτοῦ. Ὁ Πατριάρχης Ἀρσένιος ἐπειράθη νὰ μιμηθῇ τὰ μέτρα τοῦ Ἀνακρέοντος ἐν τινὶ Πασχαλίῳ ἕμνῳ ὁ Θεόδωρος Μετοχίτης ἀντιμικλήθη πρὸς τὸν αὐτοκράτορα γράψας πινηγυρικὸν τῆς γενετείρας ἀμφοτέρων Νικαίας.

Ἡ κληρονομικὴ νόσος, ἐξ ἧς ἔπασχεν ὁ Θεόδωρος, δεινωθεῖσα ἐξ ὑπερκοπώσεως, ἤρχισε τέλος νὰ κλονῇ τὸν ἐγκέφαλον τοῦ αὐτοκράτορος. Ἡ ὑπόνοια αὐτοῦ κατὰ παντὸς ὑπερόχου ἀνδρὸς ἤγαγεν αὐτὸν εἰς τὸ νὰ μετέσχηται ἐναντίον τῆς ἀριστοκρατίας, πράξεις τυραννικὰς, ἐν αἷς ὑπεστηρίζετο προθύμως ὑπὸ τοῦ πειθηρίου Πατριάρχου, καὶ ὑπὸ τοῦ ἐπιστηθίου αὐτοῦ φίλου καὶ ἀρχαίου συμπαίκτηρος Γεωργίου Μουζάλωνος, ἀνδρὸς ταπεινοῦ τὸ γένος, ὃν εἶχεν ἀναβιβάσει εἰς τὰ ὑψιστ' ἀξιώματα τῆς πολιτείας καὶ νυμφεύσει μετὰ βασιλόπαιδος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου καὶ ὅστις ἦτο ὁ ἐμπιστότατος αὐτοῦ σύμβουλος. Μετ' οὐ πολὺ δὲ προσεβλήθη τό τε σῶμα τοῦ Θεοδώρου καὶ ὁ ἐγκέφαλος, ἠσθάνθη, ὅτι ὁ θάνατος αὐτοῦ προσήγγιζε καὶ ἐδεήθη τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ διδασκάλου Βλεμμύδου νὰ παράσχῃ εἰς αὐτὸν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτημάτων. Ὁ αὐστηρὸς μοναχὸς, ὅστις εἶχεν ἀνταχθῆ σθεναρῶς εἰς τὴν δεσποτικὴν πολιτείαν τοῦ αὐτοκράτορος, ἠρνήθη νὰ συγχωρήσῃ τὸν θνήσκοντα καὶ μετανοῶντα ἡγεμόνα. Τότε ὁ Θεόδωρος ἐστράφη πρὸς τὸν μητροπολίτην τῆς Μυτιλήνης, ἔπεσε πρὸ τῶν ποδῶν αὐτοῦ διάβροχος

1. Θεοδώρου Δασκάρως ἐπιστολὴ 44 καὶ 217.

2. Γρηγορίου Κοκκίλου ἐν τῇ τοῦ Migne Patrologia Graeca Τόμ. ΡΜΒ' σ. 21-5.

3. Τοῦτον ὁ Heisenberg Analecta σ. 8-18 ἐπαύτως πρὸς τὸν Θεόδωρον Σκονταγιώτην.

ὑπὸ δακρύων καὶ ἰκέτευσε νὰ τύχη τῆς συγγνώμης αὐτοῦ καὶ τοῦ πατριάρχου. Ἐπειτα δ' ἀντιῆλλαξε τὴν αὐτοκρατορικὴν αὐτοῦ στολὴν διὰ ῥάσου καλογηρικοῦ, καὶ μετ' αὐτὸν πολλὸν τὸν Αὐγουστον τοῦ 1258, ἐξέπνευσεν ἐν ἡλικίᾳ ἑτῶν τριάκοντα καὶ ἕξ. Κατὰ τὴν βραχεῖαν αὐτοῦ βασιλείαν, διαφκέτισαν ὀλιγοῦτερον τεσσαρίων ἑτῶν, δὲν κατορθώσῃ νὰ διαπράξῃ το μὲγα καὶ καταλάβῃ θέσιν ἐπιφανῆ ἐν τῇ συγχρόνῳ ἱστορίᾳ, αἱ δὲ ὀγκώδεις αὐτοῦ συγγραφαὶ παρέχουσαν ἐνδιαφέρον μόνον ὡς μαρτύριον τῆς νοσηρῆς ἐκείνης αὐτοσυνειδησίας ἣς ἦτο ἡ κλεις, ὁ ἀπορογοιταῖος λίθος τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ καὶ ἦτο ἀναμφιβόλως ἀποτέλεσμα νόσου.

Ὁ μόνογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοδώρου Ἰωάννης εἶχε μόλις πον ἡλικίαν ὀκτώ ἑτῶν κατὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς, ὅστις διὰ τῆς διαθήκης αὐτοῦ εἶχεν ἀναθέσει τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ υἱοῦ, διαρκούσης τῆς ἀνηλικιότητος αὐτοῦ, εἰς τὸν Γεώργιον Μουζάλωνα. Διορισμὸς τοιοῦτος ἔμελλε βεβαίως νὰ ἐξεγείρῃ τὴν ἀγανάκτησιν τῶν εὐπατριδῶν, οἵτινες εἶχον προγραρῆ ὑπὸ τοῦ δυσγενοῦς ἐννοουμένου τοῦ Θεοδώρου καὶ ἀπεφάσισαν μηδέποτε ν' ἀνεχθῶσιν τὴν δικτατορίαν αὐτοῦ. Ἐχὼν δ' ὁ Μουζάλων συνείδησαν τῆς ἀνιπολιτεύσεως, μίτην ἐπειράθη νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν διαδοχὴν ἀναγκάσας μὲν εἰς ἐπισημοτάτους ὄρκους πίστεως πρὸς τὸν ὑπ' αὐτοῦ κηδεμονομένονον παῖδα τοῖς ἱεράρχαις, τὴν σύγκλητον, τὸν στρατὸν καὶ τὸν λαὸν καὶ ἀποστείλας τὸν ἀνήλικον αὐτοκράτορα εἰς ὄχρρον φρούριον, προτείνας δ' ἀφ' ἑτέρου νὰ παρατείνῃ τὴν ἐπιτροπείαν ὑπὲρ οἰουδήποτε, ὃν ἤθελον ἐκλέξει οἱ εὐπατρίδαι. Καὶ πρὸς ὦραν μὲν οἱ συνωμόται ὑπεκρίθησαν, καὶ ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὁ πρωτεύων πάντων τῶν ἄλλων, παρεκάλεσεν ἐξ ὀνόματος αὐτῶν τὸν ἐπίτροπον τοῦ νεαροῦ αὐτοκράτορος, νὰ κρατήσῃ τὴν ἀρχὴν. Ἀλλ' ὅτε εἶχον κατορθώσει οὕτω νὰ καθησυχάσωσι τὰς ὑπονοίας τοῦ Μουζάλωνος προέβησαν εἰς τὰς ἀναγκαίας παρασκευὰς χάριν καταλύσεως αὐτοῦ. Ὡς ἡμέρα δὲ τῆς ἐπιθέσεως ὠρίσθη ἐκείνη καθ' ἣν ἔμελλε νὰ τελεσθῇ τὸ μνημόσιννον τοῦ θανόντος αὐτοκράτορος ἐν τῷ τάφῳ τῆς μονῆς τῶν Σωσάνδρων. Οἱ φράγκοι μισθοφόροι, ὧν ἠγεῖτο ὁ Παλαιολόγος καὶ οἵτινες εἶχον στερηθῆ τοῦ μισθοῦ αὐτῶν καὶ τῶν προνομίων ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Θεοδώρου εἰσηγήσει τοῦ πανισχύρου Μουζάλωνος, ἦσαν ἐτοιμοὶ νὰ φονεύσωσι τὸν ἐχθρὸν ἐπὶ ἀπλῶ νεύματι τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν. Ὅτε δ' ἔφθασεν ἡ μοιραία ἡμέρα, οἱ συνωμόται καὶ οἱ μισθοφόροι κατέ-

λαβον θέαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ μοναστηρίου. Εὐθύς δ' ὡς ἔφθασεν ὁ Μουζάλων μετὰ τῶν θυο αὐτοῦ ἀδελφῶν, οἱ στρατιῶται ἠξίωσαν, ὅπως εἰσαχθῆ ὁ νέος αὐτοκράτωρ. Ἐπὶ δὲ τῇ ἐμφανίσει αὐτοῦ ἔτι μᾶλλον ἠῤῥησεν ὁ θόρυβος. Κίνησιν τις τῆς χειρὸς αὐτοῦ, παραγγέλλοντος νὰ παύσῃ ἡ ταραχὴ, ἐξεληφθῆ ὡς σημεῖον ἐπιθέσεως. Οἱ στρατιῶται εἰσώρμησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου ἤδη εἶχεν ἀρχίσει ἡ ἐπιμνημόσυνος ἀκολουθία, καὶ κατεκερμάτισαν τὸν Μουζάλωνα καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ πτήσσοντας παρὰ τὴν ἀγίαν τράπεζαν. Καὶ αὐτὸς δ' ὁ ταφὸς τοῦ προσφάτως ταφέντος αὐτοκράτορος δὲν ἔμεινεν ἀπηλλαγμένος προπηλακισμῶν.

Παρίστατο ἀνάγκη νὰ διορισθῆ νέος ἐπίτροπος ἄνευ ἀναβολῆς, ἐπειδὴ οἱ Μογγόλοι ἐξ ἀνατολῶν, καὶ ὁ δεσπότης τῆς Ἡπείρου ἐν τῇ δύσει καὶ ἡ φυτοζωοῦσα λατινικὴ αὐτοκρατορία ἐν τῷ βορρᾷ ἦσαν ἐχθροί, οὓς δὲν ἠδύνατο νὰ καταπολεμήσῃ ἀνήλικον παιδίον. Τῶν δὲ πολυαριθμῶν εὐπατριδῶν, οἵτινες εἶχον ὑπάρξει θύματα τῆς τυραννίας τοῦ Θεοδώρου ὁ πάντων δεξιώτατος καὶ ἐξοχώτατος ἦτο ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος. Ἐκεῖνος εἶχεν ὑπάρξει ἡ ψυχὴ τῆς τελευταίας συνωμοσίας ἦτο προσηνής, γενναιόδωρος καὶ ἰλαρός ἦτο ἀξιωματικὸς διακεκριμένος ἦτο ἄμεσος ἀπόγονος τῶν Ἀγγέλων καὶ συνεδέετο διὰ κηδεστίας πρὸς τὴν ἄρχουσαν ἐν Νικαίᾳ δυναστείαν τὸ μέλλον αὐτοῦ μεγαλεῖον εἶχε προρηθῆ, καὶ ἡ αὐτὴ τῆς Νικαίας ἦτο λίαν δεισιδαίμων. Ἄπασαι αἱ τάξεις τῶν κατοίκων, καὶ αἱ τρεῖς ἐν τῷ στρατῷ φυλαί, Ἕλληνας, Φράγκοι καὶ Κόμανοι ἐδεξιώθησαν ἀσμένως τὴν προτίμησιν αὐτοῦ. Διωρίσθη ἐπίτροπος, ἀνετέθη εἰς αὐτὸν τὸ ἀξίωμα μεγάλου δουκός, καὶ ὁ κληρὸς, ὡς πάντοτε πειθήνιος, καθησύχασε πᾶσαν τύψιν τοῦ συνειδότος, ἦν τυχὸν ὑπεκρίνετο καὶ εἶπεν εἰς αὐτόν, ὅτι διὰ τὸ πραχθὲν ὑπ' αὐτοῦ ἔμελλε νὰ τύχη στεφάνου δικαιοσύνης ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. Πρὶν δὲ παρέλθῃ πολὺς χρόνος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἐπετίθετο ὑπὸ τοῦ πατριάρχου ἐγκόσμιον στέμμα, τὸ τοῦ Δεσπότη. Ἄλλ' οὐδὲν πλὴν τῆς προσω-
 νείας αὐτοκρατορίας ἠδύνατο νὰ ἀναπαύσῃ τὴν φιλοδοξίαν αὐτοῦ. Οἱ δυνάμενοι νὰ παρουσιασθῶσιν ὡς ἀντίζηλοι ἐξωρίσθησαν, παντοῖαι ἐπαγγελίαι καὶ ἡ ἐλευθερία χρῆσις τοῦ δημοσίου χρήματος, ὅπερ εὕρισκετο πλέον εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ, ἐξησφάλισεν εἰς αὐτόν τὴν ὑποστήριξιν τῆς ἐκκλησίας χάριν τῶν περαιοτέρων αὐτοῦ σχεδίων, καὶ ὁ πατριάρχης ὅστις κατείχετο ἀκόμη ὑπὸ τῶν διαταγῶν ἐπὶ

τῇ ἐγκαταλείψει τῶν δικαίων τοῦ ἀνηλικίου αὐτοκράτορος, ἠναγκάσθη νὰ τελέσῃ τὴν στέψιν τοῦ Μιχαήλ. Οἱ ὄρκοι ἦσαν εὐθινοὶ ἐν Νικαίᾳ, καὶ ὁ ὑποκριτὴς Παλαιολόγος δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ εὐχηθῆ, ὅπως παραδοθῆ εἰς τὸν διάβολον, ἂν ἤθελεν σχεδιάσει οἰονδήποτε κακὸν ἐναντίον τοῦ νομίμου κληρονόμου καὶ διαδόχου τῆς αὐτοκρατορίας. Μετὰ τῆς αὐτῆς δὲ προθυμίας ἅπασαι αἱ τάξεις τοῦ ἔθνους ὤμοσαν ἐπὶ ποιῆ ἀφορισμοῦ, ὅτι ἂν τις τῶν δύο αὐτοκρατόρων ἤθελεν εὐρεθῆ βυσσοδομεῖων ἐναντίον τοῦ ἑτέρου, ἤθελον φονεῦσαι τὸν σφεικοροῦντα, καί, ἂν ἡ συνωμοσία ἐπετύγχανεν, ἤθελον θανατώσει τοὺς σφειτεριστὰς καὶ ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν θρόνον τινὰ τῶν συγληρικῶν. Τούτων δὲ πραχθέντων ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ τῇ 1 Ἰανουαρίῳ 1259¹ καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐστέφθη ἐν Νικαίᾳ. Καὶ ἐσχεδιάζετο μὲν ὑπὸ τῶν φίλων τῆς νομίμου δυναστείας νὰ τελεσθῆ ἡ στέψις τῶν δύο αὐτοκρατόρων ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ καὶ νὰ λάβῃ τὸ στέμμα πρῶτος ὁ Ἰωάννης Δ'. Ἀλλὰ τὴν τελευταίαν ὥραν οἱ ἑταῖροι τοῦ Παλαιολόγου κατώρθωσαν τὴν ἀναβολὴν τῆς στέψεως τοῦ παιδός, ἅτε τοῦ σφειτεριστοῦ τοῦ θρόνου φιλοφρόνως ὑποσχεθέντος νὰ κρατήσῃ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα ἀπλῶς ὡς ὑποθήκην κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνηλικιότητος τοῦ νομίμου αὐτοκράτορος.

Ὁ δὲ ἀθῶος αὐτοῦ ἀντίζηλος, οὐδαμῶς μεριμνῶν περὶ τῶν τοιούτων καὶ ἀφροντιστῶν περὶ τῆς προσεγγιζούσης αὐτοῦ τύχης, ἐστάλη πάλιν εἰς Μαγνησίον, ὅπως ἐπαναλάβῃ τὰ παιδικὰ αὐτοῦ παίγνια, καὶ ὁ Μιχαὴλ Η', ἔξασφαλίσας τὰ καθ' ἑαυτὸν οἴκια, ἔστρεψε τὸν νοῦν εἰς τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα τῆς αὐτοκρατορίας, ἅτινα τότε ἐδέοντο χειρὸς σιβαρᾶς.

Ἡ πρώτη αὐτοῦ σκέψις ὑπῆρξεν ἡ διάσσωσις τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν. Ὁ ὁμώνυμος αὐτῷ δεσπότης τῆς Ἠλείου Μιχαὴλ Β' εἶχεν ἐπεκτείνει τὰ νατολικά αὐτοῦ σύνορα μέχρι τοῦ Ἀξιοῦ, καὶ ἠπεύλει νὰ ποβῆ ἐπίφοβος ἀνταπαιτητῆς τῆς ἀνακτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ πρὸ αὐτῆς δὲ τῆς στέψεως αὐτοῦ ὁ Παλαιολόγος εἶχεν ἀποστείλει τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννην, ὅπως ἐπιτεθῆ ἐναν-

1. Τὸ ἔτος τῆς στέψεως καθορίζεται ἀσφαλῶς οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ Παχυμέρου ἐκδ. Βόννης. Τόμ. Α' σ. 81. 96, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἐγγράφων ὑπογεγραμμένων ὑπὸ τοῦ Μιχαήλ Η' ὡς αὐτοκράτορος τῷ 1259 παρὰ τῷ Miklosich—Müller Acta et Diplomata, Τόμ. ε' σ. 10—13, Τόμ. ζ' σ. 199—202.

τίον τοῦ δεσπότη, προτείνων εἰς αὐτὸν ἕξ ἐτέρου εἰρήνην ἐπὶ ὄροις εὐνοϊκοῖς. Ἀλλ' ὁ δεσπότης, ἐνισχυθεὶς ἐν τῷ μεταξύ ὑπὸ δύο κηδεσσιῶν μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας Μαιφρέδου καὶ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀχαΐας Γουλιέλμου Βαλλαρδουίνου, ἀπήντησεν ἰταμῶς εἰς τὰς προτάσεις τοῦ αυτοκράτορος, ὅστις μετ' ἀπράκτους διαπραγματεύσεις ἐν ταῖς αὐλαῖς τῆς Σικελίας καὶ τῆς Ἀχαΐας διέταξε τὸν ἀδελφὸν νάναλάβῃ τὴν ἐπίθεσιν. Ἡ ὄριστικὴ ἐν Πελαγονίᾳ τῆς Μακεδονίας μάχη ἐξέσθη τὸν ἡγεμόνα τῆς Ἀχαΐας εἰς τὸ ἔλεος τοῦ αυτοκράτορος, ὅστις οὕτω κατώρθωσε τέλος νὰ ἐμπεδωθῇ μονίμως ἐν Πελοποννήσῳ, καὶ ταῦτοκρατορικὰ στρατεύματα εἰσηλθόν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἡπείρου, τὴν Ἄρταν, ὅπου ἐτήκετο ἔτι ἐν τῇ εἰρκῇ ὁ ἀτυχὴς Ἀκροπολίτης. Προεχώρησε δ' ὁ στρατὸς τῆς Νικαίας πρὸς νότον μέχρις αὐτῶν τῶν Θηβῶν, ἀλλ' αἱ τελευταῖαι αὐταὶ ἐπιτυχίαι ὀλίγην εἶχον πραγματικὴν ἀξίαν, ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες κάτοικοι ἐθεώρουν τοὺς ἐκ Νικαίας ὁμοφύλους παρεισάκτους. Νέα δ' ἐνισχύσεις ἔφθασαν ἐκ τῆς Ἰταλίας πρὸς βοήθειαν τῆς ἐπαχωρίου δυναστείας, καὶ ἐν ἔτος μετὰ τὴν μάχην τῆς Πελαγονίας ὁ υἱὸς τοῦ δεσπότη Νικηφόρος ἐνίκησε καὶ ἐξώγησε τὸν Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον, τὸν στρατηγὸν τοῦ αυτοκράτορος καὶ μέλλοντα πορθητὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Πρὸς τὴν πόλιν ταύτην ἐστράφησαν πλέον αἱ προσπάθειαι τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Η'. Ὁ αυτοκράτωρ Βαλδουῖνος Β' μετ' ἀφελοῦς ἀγνώσιας τῆς οὐκείας δυνάμεως τῶν δύο αυτοκρατοριῶν, εἶχεν ἀξιώσει παρὰ τοῦ Παλαιολόγου τὴν εἰς αὐτὸν παραχώρησιν ἀπασῶν τῶν εὐρωπαϊκῶν κτήσεις ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ πέραν πρὸς ἀνατολάς, καὶ ὅτε ὁ Μιχαὴλ ἀπέρριψε μετὰ σαρκασμοῦ τὴν γελοίαν ἐκείνην ἀξίωσιν, ἐπέδειξε προθυμίαν νάρκεσθῆ εἰς ἐδαφικὴν ἐπέκτασιν κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἑβρου. Ἐπὶ τούτοις ὁ Μιχαὴλ εἶπεν εἰς τοὺς Λατίνους πρέσβεις, οἵτινες εἶχον ἤδη ποιᾶν τινα πείραν τῆς ἀξίας αὐτοῦ ὡς στρατηγοῦ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν Βιθυνίᾳ διοικήσεως, ὅτι ἤθελε διατηρήσει εἰρήνην μετὰ τοῦ κυρίου αὐτῶν ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ λαμβάνῃ τὸ ἥμισυ τῶν τελῶν τῆς λατινικῆς αυτοκρατορίας καὶ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν τῶν κερδῶν τοῦ νομισματοκοπέου. Καὶ δὲν ἦσαν μὲν αἱ δυνάμεις αὐτοῦ ἀκόμη ἐπαρκεῖς πρὸς πολιορκίαν πόλεως οὕτω μεγάλης, ἀλλ' οὐχ ἤττον τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1260 ὁ στρατὸς αὐτοῦ ἐκυρίευσεν τὴν Σηλυβρίαν καὶ κατέλαβεν ἀπασαν τὴν ὑπαιθρον χώραν

μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐξαρουμένον τοῦ ὄχρου ἰφρουρίου Ἀφαιμίας, κειμένου ἔξωθεν τῆς Χρυσῆς πύλης ὤκουν δὲ τὴν χώραν ταύτην Ἕλληνας γεωπόνοι, γνωστοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Θεληματαρίων, ἐπειδὴ οὐδεμία πατρία ἠδύνατο νὰ ἐπιβληθῆ εἰς αὐτοὺς. Ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε παρακωλυθῆ νὰ συμμετάσχη αὐτὸς τῆς ἐκστρατείας ἐκείνης ἕνεκα τῆς παρατήσεως τοῦ πατριάρχου Ἀρσενίου, ὅστις εἶχεν ἐχθρακῶς πρὸς αὐτόν, ἅτε θεωρῶν ἑαυτὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ νομίμου αὐτοκράτορος. Ἡ δὲ τοιαύτη στάσις τοῦ Ἀρσενίου σπανία ἔν τε τῇ ἀνατολικῇ καὶ τῇ δυτικῇ ἐκκλησίᾳ, ἤγαγεν εἰς σχίσμα ἐπικίνδυνον ἐναντίον τοῦ ἀρπαγος τοῦ θρόνου. Χάριν δ' ἐκλογῆς νέου πατριάρχου εἴνον πρὸς αὐτὸν ἐδέησε νὰ παραστῆ ὁ αὐτοκράτωρ ἐν Λαμψιάκῳ καὶ μόνον μετὰ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου ἐθεώρησεν ἀσφαλὲς νὰ ἐνωθῆ μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Αἱ ἐλπίδες αὐτοῦ περὶ ἀλώσεως τῆς πόλεως ἐστηρίζοντο ἐπὶ τῶν προδοτικῶν ἀναλοινώσεων ἀνδρός τινος τῆς φρουρᾶς. Καὶ δὴ μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων τῶν ζωγραφθέντων ἐν τῇ μάχῃ τῆς Πελαγονίας ὑπῆρχε καὶ τις φράγκος εὐπατριίδης ὁ Ἀνσελίνος δὲ Τουσὺ ὅστις ἦτο ἐξάδελφος τοῦ Ἑλληνος αὐτοκράτορος. Ἐνεκα δὲ τῆς συγγενείας αὐτοῦ ταύτης ἀπελυτρώθη, καὶ κατὰ τὸν χρόνον ἐκείνον ἔζη ἐν τινὶ οἰκίᾳ παρακειμένῃ εἰς τὰ τεῖχη καὶ ἦτο ἀνατεθειμένη εἰς αὐτόν ἡ ἀρχηγία τῆς φρουρᾶς τῶν πυλῶν. Ὡς ἐκ τούτου ἐφρόνει ὁ Μιχαὴλ, ὅτι παρὰ τοῦ ἀνδρός ἐκείνου, κηδεστοῦ, ὃν εἶχε πληρώσει δώρων, ἠδύνατο νὰ προσδοκῆσῃ τὴν προδοσίαν τῆς πόλεως. Διὸ ἀπησχόλησε τοὺς Φράγκους δι' ἐπιθέσεως ἐναντίον τοῦ φρουρίου τοῦ Γαλατᾶ, ἐνῶ ἀπ' ἐναντίας ἐκείνος πράγματι ἐξηκολούθει καροδοκῶν διηνεκῶς τὴν ἐκκλήρωσιν τῶν ὑποσχέσεων τοῦ μεθ' οὗ συνεννοεῖτο. Ἄλλ' ὁ χρόνος παρήρχετο καὶ οἱ περιώνυμοι τοξόται τῆς Νικαίας ἐξηκολούθουν ἀναπτύσσοντες τὴν δεξιότητα αὐτῶν, ἀλλ' αἱ πύλαι ἔμενον κλεισταί. Τέλος διεμηνύθη εἰς τὸν Μιχαὴλ παρὰ τοῦ Ἀνσελίνου ἡ πρόφασις, ὅτι ὁ διοικητῆς

1 Ὁ Ἀκροπολίτης καὶ ὁ Ἀνώτερος χρονολόγος κλοθεῖον αὐτὸν ἀτλῶς Ἀσέλ, καὶ προσθέτουσιν, ὅτι ἦτο εἰς τῶν αἰχμαλώτων τῆς Πελαγονίας, τοῦθ' ὅπερ συμπάτει πρὸς τὸν Ἀνσελίνον δὲ Τουσὺ καὶ ἐξάδελφον τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Η' τοῦθ' ὅπερ δύναται νὰ προσσημώζηται εἰς τινὰ ἀπόγονον τοῦ Α' de Gayeux. Ἄλλ' ὁ πρῶτος ἔζη ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας (Χρονικὸν τοῦ Μορέως σ. 1321)

τῆς πόλεως εἶχε συμπαραλάβει τὰς κλεῖδας τῶν πυλῶν. Τότε ὁ αὐτοκράτωρ ἀπεχώρησε, καὶ ἀπεδέχθη τὴν πρότασιν σπονδῶν ἐνὸς ἔτους μετὰ τῶν Λατίνων. Μόνον δ' ἀποτέλεσμα τῆς ἀτελεσφόρου ἐκείνης ἐπιθέσεως ὑπῆρξεν ἡ ἀνακάλυψις τοῦ λειψάνου Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου ἐν τῇ ἡρειπωμένῃ μονῇ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ κειμένη ἐν τῇ συνοικίᾳ τοῦ Ἑβδόμου. Ὁ Μιχαὴλ ἠ' παρέλαβε τὸν σκελετὸν τοῦ μεγάλου προκατόχου μετὰ μεγίστων τιμῶν καὶ διέταξε τὴν ταφὴν αὐτοῦ ἐν τῇ μονῇ τοῦ Σωτῆρος ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ ἄρτι κτηθείσῃ Σηλυβρία.

Ὁ αὐτοκράτωρ, ἅτε πολιτευόμενος μετὰ προνοίας, ἐπωφελίθη τὴν κτηθείσαν ἐκ τῆς συνομολογηθείσης μετὰ τῶν Λατίνων ἀνακωχῆς ἀνά παυλῶν, ὅπως δημιουργήσῃ πολιτικὴν κατάστασιν προάγουσαν τὸ μέγα αὐτοῦ σχέδιον. Ἔστειλε λοιπὸν τὸν πρόθυμον εἰς ὑπηρεσίας Ἀκροπολίτην εἰς μυστικὴν ἀποστολὴν πρὸς τὸν τσάρον τῶν Βουλγάρων Κωνσταντῖνον Ἀσάν, ἀναμφιβόλως πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν οὐδετερότητα τοῦ ἡγεμόνος τούτου, οὗ ἡ σύζυγος, οὕσα ἀδελφὴ τοῦ νεαροῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Δ', κατείχετο, ὡς εἰκός, ὑπὸ ἀγανακτήσεως ἐπὶ τῷ σφετερισμῷ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀδελφοῦ καὶ παρῶμα τὸν σύζυγον νὰ βοηθήσῃ αὐτόν. Καὶ ὁ μὲν Ἀκροπολίτης ἐν μέρει μόνον ἐπέτυχεν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀσιατικῶν αὐτοῦ γειτόνων, τῶν Σελδσουκιδῶν Τούρκων, ὁ Μιχαὴλ κατώρθωσε νὰ ἐξασφαλισθῇ τελείως. Μετὰ τοῦ σουλτάνου αὐτῶν εὐρίσκετο ἤδη εἰς σχέσεις φιλικὰς, ἀρξαμένας ἀφ' οὗ χρόνου εἶχε φύγει εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἰκονίου, τώρα δὲ δι' αἰφνιδίας μεταστροφῆς τῆς τύχης ὁ Καϊκάους Β' καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἠτύχησαν, ἐκφεύγοντες τὸν ἀπὸ τῶν προχωροῦντων Μογγόλων κίνδυνον, νὰ εὗρωσιν ἄσυλον ἐν τῇ ἑλληνικῇ αὐτοκρατορίᾳ, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου ὁ Μιχαὴλ μετεχειρίσθη τοὺς Σελδσουκιδὰς ὡς παρεμβεβλημένον κράτος ἐναντίον τῶν φοβερῶν ἐκείνων σιφῶν. Καὶ αἱ μὲν γυναῖκες καὶ τὰ τέκνα τοῦ σουλτάνου ἐφρουροῦντο μετ' ἐπιμελείας ἐν Νικαίᾳ, ὁ δὲ σουλτάνος συνώδευσε τὸν ξενίζοντα αὐτὸν αὐτοκράτορα εἰς τὰς στρατείας αὐτοῦ παρέχων δίκην ὁμήρου ἕξι μείζονα ἐγγύησιν περὶ τῆς καλῆς διαλογῆς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ.

Ἐξασφαλίσας οὕτω τὴν οὐδετερότητα τῶν Βουλγάρων καὶ τὴν ἡσυχίαν τῶν ἀσιατικῶν αὐτοῦ κτήσεις ὁ Μιχαὴλ ἐπεζήτησε τὴν συμμαχίαν ἐνίων λατινικῶν κρατῶν, ἅτινα θὰ ἠδύναντο νὰ βοηθήσωσιν αὐτὸν ἀποσκοποῦντα εἰς τὴν ἐπίθεσιν ἐναντίον τῆς λατινικῆς.

αὐτοκρατορίας. Τῶν δὲ κυβερνήσεων τῆς Ἑσπερίας ἢ τῆς Γενούης ὑπῆρξεν ἡ σαφέστερον πάσης ἄλλης ἐνδεδειγμένη ὡς σύμμαχος αὐτοῦ. Οἱ Γενουήνσιοι ἦσαν δύναμις ναυτική, ἀντίπαλος τῆς Βενετίας, ἧς ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων κατὰκτησιν τῆς Ἀνατολῆς εἶχε παράσχει εἰς αὐτὴν μεγίστην ἐπικράτησιν ἐν τῷ ἀνατολικῷ ἐμπορίῳ καὶ τῆς ὁποίας ἡ πρόσφατος νίκη ἐν τῷ ἀπὸ μακροῦ διεξαγομένῳ ἀγῶνι ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἐμπορίου τῆς Πτολεμαΐδος εἶχεν ἐξεγείρει ἀκοίμητον τὸ μένος τῶν Γενουηναίων. Ἐξ ἑτέρου δὲ εἶχε μὲν ἡ Γένουα ἀγωνισθῆ ἔναντιον τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας πρὸς ἀμυναν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1236 καὶ εἶχε καταλάβει δεῦρ ἀφηνδιασμοῦ τὴν ὑποτελῆ τῶν Νικαέων Ῥόδον τῷ 1249 καὶ ὁ Βατάτζης εἶχε ποτε πειραθῆ νὰ περιορίσῃ τὰ ἐμπορικὰ προνόμια τῶν Γενουηναίων, ἀλλ' ἔπειτα ἐπεχείρησε νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς συμμάχους τῇ 1239¹, καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ νῦν οὐδὲν ἄλλο ἔπρατεν ἢ νὰ συνεχίσῃ τὸ πρόγραμμ' αὐτοῦ ἐκεῖνο. Οἱ δὲ πολύπειροι πολιτευταὶ τῆς Γενούης διεγίνωσκον, ὅτι τὸ μόνον ἐμπόδιον τῆς προτεινομένης συμμαχίας ἦτο ἡ βεβαιοτής, ὅτι ἔμελλον νὰ ἐπισύρωσι τὴν ὀργὴν τοῦ πάπα, τοῦ κυριωτάτου προστάτου τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας. Ἀλλ' αἱ προσδοκίαι μεγαλειτέρων ὠφελημάτων ὑπερίσχυσαν τοῦ φόβου ἐκκλησιαστικῶν ποινῶν. Δύο Γενουήνσιοι ἀπόστολοι, μετέβησαν εἰς τὸ Νυμφαῖον, καὶ ἐκεῖ τῇ 13 Μαρτίου 1261 ὑπεγράφη ἡ ἀξιομνημόνευτος ἐκείνη συνθήκη, δι' ἧς μετεβιβάζοντο εἰς τοὺς Γενουηναίους τὰ ἐμπορικὰ πρωτεῖα ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὧν ἐπὶ μακρὸν ἀπήλαυον αἱ ἰμσητοὶ αὐτῶν ἀντίπαλοι Βενετοὶ². Δύο δὲ εἰδῶν ἦσαν αἱ εἰς τὴν Γένουαν γενόμεναι ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ παραχωρήσεις, αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ κράτος, εἰς ἃς ἔξ αὐτοῦ ἐξηρτάτο νὰ προβῆ εὐθύς ἀμέσως, καὶ αἱ γινόμεναι ἐν ταῖς μελλούσαις αὐτοῦ κτήσεις, ταῖς ἐν τῷ παρόντι κατεχομέναις ὑπὸ τῶν Λατίνων. Καὶ εἰς μὲν τὰς πρώτας ἐκείνας παραχωρήσεις τὰς ἀπὸ τοῦδε γινόμενας περιλαμβάνετο ἡ τελεία κατοχὴ τῆς Σμύρνης, ἧτις ἦτο ἤδη ἀνθηρὸν ἐπίνειον, καὶ τὸ δικαίωμα ἐγκαταστάσεως μετ' ἐκκλησιῶν καὶ προξένων οὐ μόνον αὐτόθι, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀνανίᾳ καὶ Ἀδρα-

1. Continuator Caffari παρὰ τῷ Muratori Rerum Italicarum Scriptores Τόμ. 5 σ. 481.

2. Τὸ ἀριστον τῶν κα μόνων τῆς συνθήκης ταύτης εὐρίσκειται ἐν τοῖς Atti della Società Ligure di Storia patria Τόμ. ΚΗ' σ. 791—809.

μυτιώ, ἐν Λέσβῳ καὶ Χίῳ καὶ ἐν Κασσανδρείᾳ τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου. Αἱ δ' ἐν ταῖς μελλούσαις κτήσεις παραχωρήσεις περιλαμβάνον ὅμοια δικαιώματα ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν Κρήτῃ καὶ Εὐβοίᾳ σὺν τῇ ἐπιχωρίῳ τῶν ἀρχαίων αὐτῶν προνομίῳ ἐν τῇ βασιλευσίᾳ καὶ τῇ εἰς αὐτοὺς παραδόσει τῆς ἐν αὐτῇ ἐκκλησίας τῆς Θεοτόκου καὶ τῆς θέσεως τοῦ βενετικοῦ κάστρου πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ὑπ' αὐτῶν ἀποστολῆς στόλου μέλλοντος νὰ βοηθήσῃ αὐτοὺς πρὸς ἐκπελιόρησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἄλλα δὲ ὠφελήματα ἅπανα ἀπέκταν διὰ τῆς συνθήκης οἱ Γενοῦῖνοι ἦσαν ἐλευθερία ἐμπορίου ἀνά τὰς παρούσας καὶ τὰς μελλούσας ἐπαρχίας τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἡ ἀπαγόρευσις τῆς ναυσιπλοΐας τοῦ Εὐξείνου πόντου εἰς ἅπαντα τὰ ξένα πλοῖα πλὴν τῶν τῆς Γενούης καὶ τῆς Πύσης, ἐνιαυσίον χρηματικὸν δῶρον καὶ τρία χρυσᾶ ὀμοφόρια εἰς τὴν πόλιν καὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῆς Γενούης κατ' ἐπανάληψιν ἀρχαίου ἔθους καὶ ἡ ἐπιχείρησις πολέμου ἐναντίον τῆς Βενετίας μέχρι τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἀμφοτέρω οἱ συμβαλλόμενοι ἤθελον ἀποφασίσει νὰ συννομολογήσωσιν εἰρήνην. Ἐξ ἐτέρου δ' οἱ Γενοῦῖνοι ὑπέσχοντο νὰ παραχωρήσωσιν εἰς τοὺς ὑπηκόους τοῦ αὐτοκράτορος ἐλευθερίαν ἐμπορίου, νὰ μὴ ἐπιτρέψωσιν, ὅπως παρασκευασθῇ ἐχθρικός στρατὸς ἐναντίον αὐτοῦ ἐν τοῖς γενονατικοῖς λιμέσι καὶ νὰ ἐξαρτύσωσι στόλον πεντήκοντα ἢ καὶ ὀλιγωτέρων γαλερῶν, ἂν ἤθελε ζητήσῃ τοῦτο ὁ αὐτοκράτωρ, πρὸς ὑπηρεσίαν αὐτοῦ, ἀλλ' ἰδίαις αὐτοῦ δαπάναις, ἐπὶ τῷ ὄρω, ὅτι δὲν ἔμελλε νὰ γείνη χρῆσις αὐτοῦ ἐναντίον τοῦ πάπα ἢ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Δύσει φίλων τῆς Γενούης, ἐν οἷς καὶ ὁ ἡγεμὼν τῆς Ἀχαΐας καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, ὁ βασιλεὺς τῆς Κύπρου καὶ οἱ Ἰωαννῖται ἱππῶται. Τῇ 10 Ἰουλίου ἡ συνθήκη αὕτη ἐπεκυρώθη ὑπὸ τῆς γενονατικῆς πολιτείας, καὶ μετὰ πέντε ἡμέρας, πρὶν ἢ προλάβῃ νὰ φθάσῃ ὁ στολίσκος τῆς Γενούης, ἔπιπτεν ἡ Κωνσταντινούπολις.

Ἀρχομένου τοῦ 1261 ὁ Μιχαὴλ Η' εἶχεν ἀποστείλει τὸν πεπειραμένον αὐτοῦ στρατηγὸν Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον, ὅστις εἶχεν ἤδη ἀπολυθῆ ἐκ τῆς ἐν Ἠπείρῳ φυλακῆς, εἰς τὴν Θράκην ἡγούμενον μικροῦ στρατοῦ Ἑλλήνων καὶ Κομάνων μετὰ τῆς διαταγῆς νὰ κρατῇ

1. Ἰδὲ *Μηλιαράκη Ἱστορίαν τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας* σ. 654-8, ὅπου εἶνε συνειλεγμέναι ἅπασαι αἱ τὸ γεγονός τοῦτο μαρτυροῦσαι πηγαί.

ἐν ἡσυχίᾳ τὴν χώραν ταύτην καὶ νὰ συστέλλῃ τοὺς Βουλγάρους. Ταύτοχρόνως δ' ὁ Στρατηγόπουλος εἶχε διαταχθῆ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐπίδειξιν πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως οὐχὶ μὲν μετ' ἐλπίδος τινὸς ἀλώσεως αὐτῆς, ἐπειδὴ ὁ στρατὸς αὐτοῦ δὲν ἐθεωρεῖτο ἐπαρκὴς πρὸς τοιαύτην ἐπιχείρησιν, ἀλλὰ πρὸς ἐκρόβησιν τῆς λατινικῆς φρουρᾶς. Ὁ δὲ Στρατηγόπουλος, φθάσας εἰς τὸ σημερινὸν χωρίον Κουτσούκ Τσεζμεγιέ, παρὰ τῶν θ ε λ η μ α τ α ρ ί ω ν, οἵτινες εὐρίσκοντο ἐν διαρκεῖ ἐπικοινωνίᾳ μεταξὺ τῆς πόλεως καὶ τῶν ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χωρῶν κτημάτων αὐτῶν, ἔλαβε πληροφορίαν τινά, πείσασαν αὐτὸν νὰ διακινδυνεύσῃ ἀπόπειραν ἀλώσεως τῆς πρωτευούσης τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας. Ἔμαθε δὴλα δὴ, ὅτι ὁ Βαλδουῖνος εὐρίσκειτο ἐν ἀπόγνώσει· οἱ θεληματάριοι εἶπον εἰς τὸν στρατηγὸν τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, ὅτι ὁ νέος Βενετὸς ἔξ ο υ σ ι α σ τ ῆ ς (rodes: à) Μᾶρκος Γραδενίγος εἶχεν ἀπέλθει μετὰ συμπάσης τῆς φρουρᾶς, ὅπως ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς νήσου Δ α φ ν ο υ σ ί α ς, κειμένης παρὰ τὴν μεσημβρινὴν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου πόντου καὶ ἀνηκούσης τότε εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας¹, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ ἀνεμῖός τοῦ Στρατηγοπούλου Ἀλέξιος καὶ τις θεληματάριος καλούμενος Κουτριτζάκης ὑπέμνησαν αὐτὸν προφητείαν τινά, καθ' ἣν τρεῖς ἄνδρες ὁμώνυμοι πρὸς αὐτοὺς ἔμελλον ἡμέραν τινά νὰ κυριεύσωσι τὴν Κωνσταντινούπολιν. Διὸ ὁ Στρατηγόπουλος μετέβη εἰς τὸ σημερινὸν Μπαλουκλῆ, ἀπέναντι τῆς πύλης τῆς Σηλυβρίας, ὅπου, οἱ μετ' αὐτοῦ συμπράττοντες ἔδειξαν εἰς αὐτὸν ἀρχαῖον ὕδραγωγεῖον, δι' οὗ σῶμα στρατιωτῶν ἀνὰ ἓνα θὰ ἠδύναντο νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν κάτωθεν τῶν τειχῶν. Πρὸς ἐπιχείρησιν τοῦ τολμήματος τούτου ἐξελέχθη νύξ σκοτεινὴ. Τὸ στίφος τῶν ὑποχθονίων ἐπιδρομῶν εἰσήλασεν ἀσφαλῶς ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως, ἐπέβη ἐν σιγῇ τῶν τειχῶν, κατεκρήμνισε τοὺς νυσταλέους Λατίνους, ἀνέφξε τὴν πύλην, καὶ ἀνεκρήμνισεν ἀπὸ τῶν τειχῶν τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ εἰς ἔνδειξιν πρὸς τοὺς φίλους ὅτι ἠδύναντο νὰ εἰσέλθωσιν. Οὕτως ὁ Στρατηγόπουλος μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν στρατιωτῶν μὴ ὑπερβαινόντων τοὺς χιλίους, κατέλαβε τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀμαχητὶ τὸ λυκανγὲς τῆς 25 Ἰουλίου 1261. Ὁ προφυλακτικὸς στρατηγὸς δὲν προεχώρησεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς πόλεως πρὶν ἢ ὑπὸ τὸ ἀπλετοῦ φῶς τῆς ἡμέρας κατορθώσῃ νὰ βε-

1) Fragmentum Marini Sanuti. Παρὰ Hopf, Chroniques Gréco-romaines, 172.

βαιωθῆ περι τοῦ πραγματικοῦ ἀριθμοῦ τῆς ὑπολειπομένης φρουρῆς. Καί πράγματι ἦλθε στιγμή, καί ἦν μικροῦ δεῖν ἔδιδε τὸ σύνθημα ὑποχωρήσεως ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει ἐνόπλου σώματος φράγκων. Ἄλλ' οἱ θεληματάριοι, οἵτινες ἐγίνωσκον, ὅτι ἡ ζωὴ αὐτῶν ἐκρέματο ἐκ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ Στρατηγοπούλου, συνηνώθησαν πρὸς βοήθειαν αὐτοῦ. Οἱ Λατῖνοι κατελήφθησαν ὑπὸ πανικοῦ, καὶ ἔφυγον χάριν διασώσεως αὐτῶν εἰς τὰς μονὰς, ὃ δὲ αὐτοκράτωρ αὐτῶν ἐζήτησεν ἄσυλον εἰς τὸ ἵκεσθαι τοῦ Χρυσοῦ κέρατος μέγα παλάτιον καὶ ἐκεῖ, καταλιπὼν ἐν τῇ σπουδῇ αὐτοῦ τὰ ἐμβλήματα τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς, ἐπεβίβασθη πλοίου, καὶ ἔπλευσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἑσπερίαν.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ οἱ ἐκστρατεύσαντες ἐναντίον τῆς Λαφροσύας, ἀποτυχόντες νὰ κυριεύσωσι ταύτην τὴν νῆσον, εὐρίσκοντο καθ' ὁδὸν ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅτε περιῆλθεν εἰς αὐτοὺς τὸ ἄγγελμα, ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶχον κυριεύσει τὴν πόλιν. Καὶ ὁ μὲν Βενετὸς ἐξουσιαστὴς δὲν ἦτο ἀνὴρ δυνάμενος νὰ ἐγκαταλίπη αὐτὴν χωρὶς ν' ἀγωνισθῆ περὶ ἀνακτήσεως αὐτῆς ἄλλ' οἱ ἀκολουθοῦντες αὐτὸν ἀνελογίσθησαν, ὅτι εἶχον ἐγκαλίπει ὄπισθεν αὐτῶν ὡς ὀμήρους τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα, καί, ὅτε οἱ Ἕλληνες ἔβαλον πῦρ εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν καὶ ἐκεῖνοι εἶδον τοὺς οἰκογενεῖς φεύγοντας ἐν ἀπελπισμῷ διὰ μέσου τῶν πυρπολουμένων πλατειῶν τῶν περιβαλλουσῶν τὸν αἰγιαλόν, περὶ οὐδενὸς ἄλλου ἐσκέφθησαν ἢ περὶ σωτηρίας αὐτῶν. Συμπαρέλαβον λοιπὸν πάντας ὅσους ἠδυνήθησαν ἐπὶ τῶν πλοίων αὐτῶν, καὶ ἠκολούθησαν τὸν φυγάδα, αὐτοκράτορα, ἀφήσαντες τὴν Κωνσταντινούπολιν κατεχομένην ὑπὸ τοῦ νικηφόρου Ἑλληνοστρατηγοῦ, ὃν ἔκτακτος τύχη εἶχεν εὐκόλυναι νὰ ἐκτελέσῃ ἄνευ βοηθείας ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ νυκτὶ τὸ δνειρον πεντήκοντα καὶ ἑπτὰ ἔτων.

Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος εὐρίσκετο ἐν τῷ Μετεωρίῳ κατὰ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἑρμοῦ, ὅτε ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Εὐλογία ἐξήγειρεν αὐτὸν ἐκ τοῦ ὕπνου, ἀγγέλλουσα, ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις ἀνήκεν εἰς αὐτόν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν δὲν ἠθέλησε νὰ πιστεύσῃ ὅτι στρατὸς οὕτως ὀλιγάριθμος ἠδύνατο νὰ κυριεύσῃ πόλιν οὕτω μεγάλην, καὶ ὁ λαὸς δὲ δὲν ἔδιδε πίστιν εἰς τὸ ἄγγελμα, ἕως εἶδεν ἐπιδεικνυόμενα τὰ ἐμβλήματα τοῦ φυγάδος Λατίνου αὐτοκράτορος. Ἄλλ' εὐθύς ὡς ἡ εἶδησας ἐβεβαιώθη, ὁ Μιχαὴλ ἀπέπλευσεν ἐν τάχει εἰς τὴν νέαν

πρωτεύουσαν, συμπαραλαβὼν μὲν τὴν αὐτοκράτειραν καὶ τὸν μικρὸν υἱὸν Ἀνδρόνικον, ἀλλ' ἀφήσας ὀπίσω ἐν Μαγνησίᾳ τὸν νόμιμον διάδοχον τοῦ θρόνου, ὃν εἶπερ ποτὲ ἐπροθυμεῖτο νὰ παραγκωνίσῃ. Τῇ δὲ 14 Αὐγούστου ἔφθασε πρὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ μετὰ διανυκτέρευσιν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Κοσμοδίου, τοῦ σημερινοῦ Ἐγιοῦπ, εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν τὴν πρωίαν τῆς ὑστεραίας διὰ τῆς Χρυσῆς πύλης. Ἡ εἰσοδος αὐτοῦ κατὰ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ ἐπιθυμίαν προσέλαβεν ἐκκλησιαστικὸν μᾶλλον ἢ πολιτικὸν χαρακτήρα. Ἰδία εὐχὰι χάριν τῆς περιστάσεως συνετάχθησαν ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ Ἀκρόπολίτου ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Βλεμμύδου καὶ ἀνεγνώσθησαν ἐξ ἑνὸς τῶν πύργων τῆς πύλης ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου τῆς Κυζίκου, ἐπειδὴ ἡ χηρεύουσα ἐκκλησία δὲν εἶχε πατριάρχην. Ἡ ὀνομαστὴ εἰκὼν τῆς Ὁδηγητρίας προηγεῖτο τοῦ αὐτοκράτορος, ὅτε μετὰ πολλὰς γονυκλισίας διῆλθε περὶ τὴν Χρυσὴν πύλην μεταβαίνων εἰς τὴν παρακειμένην μονὴν τοῦ Στουδίου, καὶ δοξολογία ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας συνεπλήρωσε τὴν τελετὴν. Ἀλλ' ὁ Μιχαὴλ δὲν ἐθεώρει τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἀρχαίας ἔδρας τῆς αὐτοκρατορίας προσηκόντως ἐπικεκυρωμένην πρὶν ἢ στεφθῆ ἑαυτοκράτωρ ἐν τῇ βασιλευσίᾳ τοῦ Κωνσταντίνου. Ὁ ἐχθρὸς αὐτοῦ Ἀρσένιος εἶχε πεισθῆ νὰναλάβῃ τὰ καθήκοντα αὐτοῦ ὡς πατριάρχης καὶ νὰ τελέσῃ τὴν δευτέραν ταύτην στέψιν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ. Καὶ οὐδεμία μὲν ἔγεινε μνεία τοῦ νομίμου αὐτοκράτορος ἐν τῇ ὀρκωμοσίᾳ τῆς στέψεως, ἀλλ' ὁ Ἀλέξιος Στρατηγόπουλος, ὁ πραγματικὸς πορθητὴς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἠξιώθη τῆς τιμῆς θριαμβοῦ, καὶ διετάχθη ὅπως τὸ ὄνομα αὐτοῦ μνημονεύηται ἐπὶ ἕν ἔτος ἐν ταῖς δημοσίαις εὐχαῖς ἀνὰ σύμπασαν τὴν αὐτοκρατορίαν. Ὁ Ἰωάννης Δ' ἐτυφλώθη καὶ ἐνεκλείσθη εἰς τι φρούριον ὅπου μετὰ τινα ἔτη, ὁ διάδοχος τοῦ ἄρπαγος τοῦ θρόνου ἐπεσκέφθη αὐτόν, βεβαρημένην ἔχων τὴν συνείδησιν.

Ὁὕτω μετὰ παρέλευσιν πεντήκοντα καὶ ἑπτὰ ἐτῶν ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας συνεχωνεύθη εἰς τὰ μεγαλείτερα κλέα τοῦ Βυζαντίου, καὶ τὸ κέντρον βαρύτητος τοῦ ἑλληνισμοῦ μετετέθη ἀπὸ τῆς Βιθυνίας εἰς τὸν Βόσπορον. Ἐν μέσῳ δὲ τῆς γενικῆς χαρᾶς μονθάνομεν, ὅτι μία καὶ μόνη φωνὴ θρηνώδης ἠκούσθη ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἡ τοῦ ἰδιαίτερου γραμματέως τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις πιθανῶς προεῖδε μετὰ πολιτικῆς ὀξυδερκείας, ὅτι χάριν τοῦ ἐπικειμένου ἀπὸ τῶν Τούρκων κινδύνου παρίστατο ἀνάγκη

δουροῦ προπυργίου ἐν τῇ Μικρῇ Ἀσίᾳ καὶ ὅστις πιθανῶς εἶχε τὴν γνώμην, ὅτι τὸ παρελθὸν αὐδέποτε δύναται νὰ ἐπανεέλθῃ καὶ ὅτι τὸ ἀσπίως κυριευθὲν Βυζάντιον δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι τὸ ἀρχαῖον. Ἄλλὰ μετὰ φιλοπατρίας ἀναλόγου πρὸς τὴν τῶν Πεδεμονταίων καὶ Φλωρεντίνων τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν ὁ λαὸς τῆς Νικαίας καὶ τοῦ Νυμφαίου συνήνεσεν εἰς γεγονός, ὅπερ ἐπανεφέρει μὲν τὴν δόξαν τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος, ἀλλ' ὑπεβίβαζε τὰς πόλεις αὐτῶν εἰς τὸ ταπεινὸν ἐπίπεδον ἐπαρχισκῶν οἰκίσεων. Καὶ μαρτυρεῖται μὲν, ὅτι ἡ Νίκαια καίτοι «δίκην μητρὸς ἐβροῖθησε τὴν θυγατέρα διὰ παντὸς ὅτι εἶχεν», οὐχ ἦττον καὶ μετὰ ταύτην τὴν θυσίαν ὑπερειδοκίμει πάσας τὰς ἄλλας πόλεις, τινὰς μὲν διὰ τῆς θέσεως αὐτῆς, τινὰς δὲ διὰ τοῦ εὐφόρου ἐδάφους, ἄλλας διὰ τῆς μεγάλης περιφερείας, ἄλλας διὰ τῶν ὠραίων κτιρίων, ἄλλας δὲ πάλιν διὰ τῶν φιλανθρωπικῶν ἰδρυμάτων. Ἄλλ' ὅτε ὅμως ἕκαστον ἔτος ἐτελεῖτο ἡ μεγάλη ἐορτὴ τοῦ ἁγίου Τρύφωνος ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου Β' κτισθείσῃ ἐκκλησίᾳ, ὁ νοῦς τῶν πρεσβυτέρων ἐφέρετο μετὰ θλιβερῶν ἀναμνήσεων εἰς τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ὁ πατριάρχης ἤδρευεν ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν, καθ' οὓς τὰ γράμματα ἦνθουν παρὰ τὰ ὕδατα τῆς Ἀσκανίας λίμνης, καθ' οὓς κήρυκες ἀνῆγγελλον τὴν ἀφίξιν τοῦ αυτοκράτορος εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν ἐκ τῆς φθινοπωρινῆς ἐν Νυμφαίῳ διατριβῆς.

Ἡ αυτοκρατορία τῆς Νικαίας ἡ κυριωτάτη τῶν τριῶν ἐρεισμάτων τοῦ Ἑλληνισμοῦ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων κατάκτησιν τοῦ Βυζαντίου ὀλίγα κατέλιπεν ἀπτὰ μνημεῖα. Ἄλλ' ὅμως γραφικόν τι ἐρείπιον, καλούμενον ὑπὸ τῶν χωρικῶν Κάστρον τῶν Γενοβέζων δηλοῖ μέχρι καὶ τῆς σήμερον τὴν θέσιν τοῦ αυτοκρατορικοῦ ἀνακτόρου ἐν Νυμφαίῳ, ἐνῶ ὑπεγράφη ἡ πολυθρύλητος μετὰ τῶν Γενονησιῶν συνθήκη. Καὶ δὲν σώζονται μὲν σφραγιδές τινας τῶν πέντε αυτοκρατόρων τῆς Νικαίας, ἀλλ' ἔχομεν ὅμως νομίσματα πάντων, ἔξαιρουμένου τοῦ ἀτυχῶς Ἰωάννου Δ' καίτοι Σανουῶδος ὁ πρεσβύτερος μαρτυρεῖ, ὅτι οὗτος ἀπεικονίζετο ἐν τοῖς χρυσοῖς ὑπερπύραις τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου ὡς παῖς κρατούμενος διὰ τῆς χειρὸς τοῦ παρασπόνδου προστάτου.¹ Ἐν σωζόμενον νόμισμα τοῦ Μιχαὴλ ἐκόπη ἀναμφιβόλως ἐν Νικαίᾳ, ἐπειδὴ φέρει τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου Τρύφωνος, τοῦ πολιούχου αὐτῆς. Ἡ δὲ βραχεῖα καὶ ἐπισηφαλὴ κατοχὴ τῶν Φράγκων ἐν τῇ Μικρῇ

1. Παρὰ τῷ H o p t (Chroniques gréco-romanes σ. 111.—Προβλ. *Numismatische Zeitschrift* τόμ. Θ' σ. 44—6.

Ἀσία εἶνε ὁ λόγος τῆς ἀπουσίας πάντων τῶν φραγκικῶν νομισμάτων, ἀνακληρωθέντων ἀναμφιβόλως ὑπὸ τῶν νομισμάτων τῆς Βενετίας, τῆς προτεραιότητος τῶν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς κτήσεις ἐμπορικῶν δυνάμεων. Πείκων τῆς ἰστορίας τοῦ Θεοδώρου Β' Εἰρήνης σώζεται εἰσέτι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Καϊτανῶν πλησίον τῆς Σοφίας. Εἰκόνες τῶν πέντε αὐτοκρατόρων τῆς Νικαίας εὗρισκονται ἐν χειρογράφοις¹ καὶ εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας ἀποδίδεται κατὰ πρῶτον ἡ χ ρ ἦ σ ι ς τοῦ δικεφαλοῦ αὐτοῦ ὡς συμβόλιον.

Ἀλλὰ, καίτοι ἡ Νίκαια ἦτο πλέον ἀπλοῦν ἐξάρτημα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ ἀντίζηλος ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος ἐξηκολούθησεν ἰρρισταμένη ὡς χωριστὸν κράτος. Ἀπὸ τοῦ χρόνου κατ' ὄν οἱ Σελδσουαῖδα κατέλαβον τὴν Σινώπην, ἀνεφάρθη χάσμα μεταξὺ τῶν δύο ἑλληνικῶν κρατῶν, ἅτινα ἔκτοτε δὲν ἤρχοντο πλέον εἰς ἐπαρήν, καὶ ἡ Τραπεζοῦς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀλεξίου Α' καὶ ἐπὶ τῶν τριῶν αὐτοῦ ἀμέσων διαδόχων περιέπιπεν ἐναλλάξ ἀπὸ παροδικῆς ἀνεξαρτησίας εἰς ὑποτέλειαν ὑπὸ τοὺς Σελδσουαῖδας ἢ τοὺς Μογγόλους. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς αὐτοκρατορίας τῷ 1222 ὁ πρεσβύτατος υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης παρηγωνίσθη χάριν τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Ἀνδρονίκου Γίδου. Ἦτο δὲ οὗτος πιθανῶς ὁ αὐτὸς καὶ ὁ ὁμώνυμος στρατηγὸς τοῦ Λασκάρεως, ὅτε ἤθελεν ἐξηγηθῆ ἡ ἐπιλογή ἡγεμόνος πεπειραμένου προτιμηθέντος νεανίου ἀώρου ὡς κυβερνήτου πολιτείας νεαρᾶς καὶ ἐν ἀγῶσιν εὗρισκομένης. Πράγματι δ' ὁ Ἀνδρόνικος ἐδικαίωσε μετ' οὐ πολὺ τὴν ἀνίρρησιν αὐτοῦ. Πλοῖον κομίζον τὸν φόρον τῆς Κοιμαίας ὡς ἐπαρχίας τῆς Τραπεζοῦντος μετὰ καὶ τοῦ ἄρχοντος τοῦ εἰσπράττοντος τὰ ἐνιαῦσια τέλη ἐξώκειλεν εἰς τὴν Σινώπην, ὡσθὲν ὑπὸ τρικυμίας. Ὁ δὲ διοικητὴς τῆς πόλεως ταύτης, ὅστις ὑπέκειτο εἰς τὸν Μελίκ, υἱὸν τοῦ Σελδσουαῖδου σουλτάνου Καῖχοβὰδ Α' οὐ μόνον ἐδήμευσε τὸ πλοῖον καὶ ὄλον αὐτοῦ τὸν φόρον, ἀλλὰ καὶ ἔστειλε τὰ πλοῖα αὐτοῦ, ὅπως λαφυραγωγήσωσι τὴν Κοιμαίαν παρὰ τὴν ἀφτίως γενομένην συνθήκην τοῦ κυρίου αὐτοῦ μετὰ τοῦ νέου αὐτοκράτορος. Μαθὼν δὲ ταῦτα ὁ Ἀνδρόνικος διέταξε τὸν στόλον αὐτοῦ νὰ προβῆ εἰς ἀντίποινα, προσβάλλον τὴν Σινώπην, καὶ οἱ ναῦται αὐτοῦ οὐ μόνον ἐδήλωσαν τὴν περιοχὴν κατ' εὐθείαν μέχρι τῶν τειχῶν τῆς ἀγορᾶς, ἀλλὰ καὶ ἐξώγησαν τὰ πληρώματα τῶν πλοίων τῶν ἡγευ-

1 Σπ. Π. Λάμπρου, Νεοὶ Ἑλληνομνήμων, VI. 433-73

ροβολημένων ἐν τῷ λιμένι, ἅτινα καὶ ἐχρησίμευσαν ὡς ἀντάλλαγμα τοῦ αἰχμαλώτου ἄρχοντος καὶ τῶν φόρων αὐτοῦ. Τότε ὁ Μελικ ᾤδευσεν ἐναντίον τῆς Τραπεζοῦντος, ἥτις τότε διὴ εἶχεν ὀχυρωθῆ καταλλήλως, τοῦθ' ὅπερ ὁ πολύτροπος αὐτοκράτωρ ἐμηχανεύθη νὰ καταστήσῃ γνωστὸν εἰς τὸν ἔχθρὸν, ὑποκριθεὶς, ὅτι ἐξαιτεῖται εἰρήνην καὶ καλέσας αὐτὸν νὰ στείλῃ πρέσβεις, ὅπως διαπραγματευθῶσιν ἐντὸς τῆς πόλεως. Ὁ διοικητὴς τῆς Σινιόπης ἔπεσε διαρκούσης τῆς πολιορκίας. Ὁ δὲ Μελικ, ἐπιχειρήσας νέαν ἐπίθεσιν, ἠπατήθη ἐκ τῆς ἐν τῷ στρατοπέδῳ αὐτοῦ ἐμφανίσεως ἀνδρός, ὅστις παρουσιάζετο δῆθεν ὡς ὁ πρωεὺων τῶν πολιτῶν καὶ ἐκάλεσεν αὐτὸν ἐξ ὀνόματος τῶν συμπολιτῶν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν. Ἄλλ' αἰφνιδία θύελλα μετὰ βροντῶν καὶ κεραυνῶν διεσκόρπισε τὸν ἐφορμῶντα στρατὸν, καὶ ἡ εὐσέβεια τῶν Τραπεζοῦντιῶν προσέγραφε τὴν λύτρωσιν τῆς πόλεως εἰς θαῦμα τοῦ ἁγίου Εὐγενίου, παρουσιασθέντος ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ πρωτεύοντος ἄρχοντος, ὅπως ἀγάγῃ εἰς ὄλεθρον τὸν ἄπιστον, ὅστις εἶχε διατάξει τὴν καταστροφὴν τῆς μονῆς αὐτοῦ. Οὕτω συγχυθεὶς ἔφυγεν ὁ Μελικ, ἀλλὰ καὶ οὕτω δὲν ἐσώθη, περιπεσὼν εἰς τοὺς ὄρεινους ὑπηκόους τοῦ Ἀνδρονίκου, οἵτινες ἔσφραν αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος. Οὗτος δέ, συνετῶς φερόμενος, ἐδεξιώθη αὐτὸν μετὰ τιμῆς καὶ ἀπέλυσεν ἐπὶ τῷ ὄρφ τῆς δολύσεως τῶν δεσμῶν ὑποτελείας τῆς Τραπεζοῦντος εἰς τὸ Ἰκόνιον.

Ἄλλ' ἡ Τραπεζοῦς δὲν ἔμεινεν ἀνεξάρτητος ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Νέος καὶ φοβερός ἀντίπαλος τῶν Σελδσουκιδῶν ἐνεφανίσθη, ὁ σάχης τῶν Χωρασμίων Ἰζελαλεδίν, ὅστις ἀπεκάλει ἑαυτὸν «βασιλέα τῆς γήινης σφαίρας», καὶ φαίνεται ὅτι ὁ Ἀνδρόνικος ἐβοήθησεν αὐτὸν ἐναντίον τοῦ Καϊχοβὰδ ἐν τῇ καταστρεπτικῇ μάχῃ τοῦ Ἀκλάτ τῷ 1230 καὶ ἐπέταξε τὸν φεύγοντα αὐτοῦ στρατὸν ἐν Τραπεζοῦντι μετὰ τὴν πανωλεθρίαν αὐτῶν. Φυσικὴ δ' ἀκολουθία τῆς ἀνεπιτυχοῦς ταύτης ἐνεργείας ὑπῆρξε τὸ ὅτι ἡ παρὰ τὸν Εὐξείνιον ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία, ἐξασθενήσασα καὶ μονωθεῖσα, ἔγεινε καὶ πάλιν ὑποτελὴς τοῦ Σελδσουκίδου σουλτάνου, εἰς ὃν τῷ 1240 ὑπεχρεοῦτο νὰ παρέχῃ διακόσια ἀκόντια ἢ χιλίους ἄνδρας¹. Περὶ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον φαίνεται καὶ ὅτι οἱ Ἰβηρες, οἵτινες εἶχον συνεργήσει εἰς τὴν ἴδρυσιν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἀναγνωρίσει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς, ἀπεσχίσθη-

1. Vincent de Beauvais Speculum historiale ββλ. XXX κεφ. 144.

σαν ἀπὸ τῆς Τραπεζοῦντος, καίτοι μακρὸν χρόνον κατόπιν ἐξηκολούθηον συμπεριλαμβανόμενοι εἰς τὰς προσωνυμίας τοῦ αὐτοκράτορος.

Ὅτε τῷ 1235 ὁ Ἀνδρόνικος Α' ἀποθανὼν ἐτάφη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Χρυσοκεφαλῆ Θεοτόκου, ἣν εἶχε πλουσίως δωροφορήσει καὶ ἦτις οἶα σώζεται νῦν εἶνε ἴσως μνημεῖον τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ, ὁ πρεσβύτατος υἱὸς τοῦ Ἀλεξίου Α' εἶχεν ἡλικίαν ἱκανήν, ὅπως ἀναλάβῃ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ Ἰωάννης Α' ἢ Ἀξουῆχος, ὡς ἐκαλεῖτο, μετὰ βραχείαν βασιλείαν τριῶν ἐτῶν ἐφονεύθη ἐν ᾧ ἔπαιζε. Τότε ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωαννίκιος ἐνεκλείσθη εἰς μονὴν καὶ ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ δευτερότοκος αὐτοῦ ἀδελφὸς Μανουὴλ. Καὶ ἔτυχε μὲν οὗτος τῶν ἐπαυνημιῶν «μεγίστου στρατηγοῦ» καὶ «εὐτυχεστάτου», ἀλλ' ἐπὶ τῆς εἰκοσιπενταετοῦς αὐτοῦ ἀρχῆς ἐπῆλθεν ἡ ἀντικατάστασις τῆς ἐπικυριαρχίας τῶν Σελδσουκιδῶν ὑπὸ τῆς τῶν Μογγόλων. Ἀναμφιβόλως δ' οἱ ἄνδρες αὐτοῦ συνεπολέμησαν ἐν ταῖς τάξεσι τῶν Σελδσουκιδῶν κατὰ τὴν ὀλεθρίαν μάχην τοῦ Κουσαδάκ, ἐν ἣ οἱ Μογγόλοι ἐνίκησαν τὸν στρατὸν τοῦ Καΐχοσρόου Β' καὶ διὰ τοῦτο ὁ Γάλλος μοναχὸς Rubricus, ὁ ἐπισκεφθεὶς τοὺς νικητὰς τῷ 1253 εὔρε τὸν Μανουὴλ «ὑπείκοντα εἰς τοὺς Τατάρους». Τὸ αὐτὸ δ' ἐκείνο ἔτος ὁ Μανουὴλ ἔστειλε πρέσβεις πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Λουδοβίκον Θ', εὐρισκόμενον ἐν Σιδόνι, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ δώσῃ αὐτῷ Γαλλίδα βασιλόπαιδα ὡς σύζυγον. Καὶ δὲν εἶχε μὲν ὁ Λουδοβίκος βασιλόπαιδας μεθ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ συνέστησεν εἰς τὸν Μανουὴλ νὰ συνάψῃ κηδεστίαν μετὰ τῆς λατινικῆς αὐλῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς ἣν ἡ βοήθεια «ἀνδρὸς οὕτω μεγάλου καὶ πλουσίου» θὰ ἦτο χρήσιμος ἐναντίον τοῦ Βατάτζη¹. Ἄν δὲ δυνάμεθα νὰ ποδεχθῶμεν, ὅτι ἡ ἐν Τραπεζοῦντι μονὴ τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐξ ἧς ἐξέλιπε πλέον τὴν σήμερον ἡ εἰκὼν αὐτοῦ, ἐκίσθη ὑπ' αὐτοῦ, ὁ πλοῦτος αὐτῆς ἦτο ἄξιος τοῦ ἐγκωμίου τοῦ ἀγίου βασιλέως τῆς Γαλλίας. Οὐδ' εἶνε ἄπορον, ὅτι ἡ Τραπεζοῦς ἦτο κράτος πλούσιον, ἐπειδὴ κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ἡ πόλις ἐκείνη ἦτο σπουδαῖος σταθμὸς τοῦ μεταξὺ τῆς Ῥωσσίας καὶ τοῦ κράτους τῶν Σελδσουκιδῶν ἐμπορίου. Χάριν τῶν ἐμπορικῶν ἐκείνων συναλλαγῶν παρέστη ἀνάγκη τῆς ἐκκοπῆς ἰδίων νομισμάτων, ὧν ἔχομεν δείγματα, σωθέντων χαλκῶν μὲν νομισμά-

1. Rubricus Voyage c. 8. — Joinville Histoire de Saint Louis s. 324.

των τοῦ Ἀλεξίου Α', χαλκῶν τε δὲ καὶ ἀργυρῶν τοῦ Ἰωάννου Α' καὶ τοῦ Μανουὴλ Α'. Ἀλλὰ δὲν εἶνε ὁμοῦ γνωστὴ ἡ ἔπαρξις σφραγίδων οἰουδήποτε τῶν αὐτοκρατόρων τῆς ἀρχαιοτέρας ταύτης τραπεζουνακῆς αὐτοκρατορίας.

Οὐχ' ἦττον ἡ Νίκαια καὶ ἡ Τραπεζοῦς παρέχουσι εἴπερ τινὲς καὶ ἄλλαι ἰδιὸν τι μόνιμον διδάγμα εἰς τὸν ἱστορικὸν καὶ τὸν πολιτικὸν, μαρτυροῦσαι τὴν ἑκτακτὸν ζωικότητα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ἡμέραις τῆς μεγίστης ἀχλύος.

ΠΙΝΑΞ ΜΟΝΑΡΧΩΝ

Νίκαια

Γαλλικὸν δουκάτον Νικαίας Τραπεζοῦς

Θεόδ. Α' Λάσκαρις
δεσπότης 1204—6
αὐτοκράτωρ 1206.

Κόμης Λουδοβίκος Βλα-
σῶν (Blois) καὶ Καρέντου
(Chartres) 1204—5.

Ἀλεξίος Α' μέγας
Κομνηνὸς 1204.

Ἰωάννης Γ' Δούκας
Βατάτζης 1222.

Ἀνδρόνικος Α' Γί-
δος 1222

Θεόδωρος Β' Λάσκα-
ρις 1254.

Ἰωάννης Α' Ἀ-
ξούχος 1235.

Ἰωάννης Δ' Λάσκα-
ρις 1258.

Μανουὴλ Α' 1238
—1239.

Μιχαὴλ Η' Πα-
λαιολόγος 1259.

Γαλλικὸν δουκάτον Φιλαδελφείας